

กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรภายใต้ระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร : กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในจังหวัดเชียงใหม่

นาวิน โสภานุมิ

สาขาวิชาการพัฒนาลังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1. บทนำ

หลังการมีข้อตกลงทั่วไปด้านการค้า และพิภักฎาธิศุลกากรรอบอุรุกวัย ด้านการเกษตร และการผลักดันของ องค์การการค้าโลก (WTO) ให้เปิดเสรีการค้าสินค้าเกษตร ส่งผลให้มีการค้าอาหารอย่างหลากหลายยิ่งขึ้น และก่อให้เกิดการขยายตัวของบริษัทอาหารข้ามชาติ (Transnational Food Companies: TFCs) ไปสู่ กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา บริษัทอาหารข้ามชาติทำการหาสินค้าจากทั่วโลก (Global Outsourcing) โดยการสำรวจหาแหล่งวัตถุดิบสถานที่ผลิต และผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นแหล่งที่มีค่าใช้จ่ายต่ำ มีกฎเกณฑ์การควบคุม ระบบสังคมและระบบการปกครองของรัฐที่อำนวยความสะดวกสำหรับการผลิต ส่งผลให้บริษัทข้ามชาติสามารถตัดค่าใช้จ่ายและมีหลักประกันในการป้องกันความไม่แน่นอนของการผลิตและการขายสินค้านั้น

เมื่อมีการเร่งการเปิดการค้าเสรีมากขึ้น การลงทุนจากต่างชาติได้เปลี่ยนจากการลงทุนในด้านวัตถุดิบเพื่อการส่งออกไปเป็นการแปรรูปอาหารเพื่อผลิตสินค้าป้อนเข้าสู่ ตลาดในประเทศนั้นโดยตรง เช่น บริษัทเป๊ปซี่และบริษัทเนสเลย์ได้ลงทุนในการสร้างโรงงานใน ต่างประเทศเพื่อการผลิตอาหาร อาทิ เครื่องดื่มไม่ผสมแอลกอฮอล์ ขนมลูกกวาด ของใช้ประจำวัน อาหารอบ และขนมขบเคี้ยว เป็นต้น นั่นคือกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้สร้างผลกระทบต่อลักษณะของระบบการ ผลิตสินค้าเกษตร-อาหาร (Agro-Food System) เป็นอย่างมากและส่งผลกระทบต่อปริมาณ ประเภท ราคา และความต้องการอาหารเพื่อใช้ในการบริโภค ในประเทศต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป¹

การเปลี่ยนแปลงในระบบเกษตร -อาหาร ที่เกิดขึ้นในระดับโลกได้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ ให้รัฐไทยปรับปฏิภาติกาด้านการค้าการลงทุนระหว่างประเทศและปรับโครงสร้างการผลิตของประเทศไปสู่ทิศทางที่เน้นอุตสาหกรรมเกษตรมากขึ้น ในช่วงทศวรรษ 2510 ประเทศไทยได้ส่งเสริมให้บริษัทธุรกิจการเกษตรได้รับสิทธิพิเศษในรูปของการลดหย่อนภาษี และสิทธิพิเศษอื่นๆ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน ปี 2519

¹ โครินนา ฮอว์คส์, การพัฒนาทางโภชนาการที่ไม่เท่าเทียมกัน: ความเชื่อมโยงนโยบายและกระบวนการโลกาภิวัตน์กับการเปลี่ยนผ่านทางโภชนาการ โรคอ้วนและโรคเรื้อรังอันเนื่องมาจากอาหาร (กรุงเทพฯ: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมูลนิธิครอบครัว, 2549)

รัฐบาลเน้นส่งเสริมบริษัทธุรกิจการเกษตร ให้มีความสำคัญสูงกว่าธุรกิจอื่นๆ กิจกรรมแรกๆ ที่เกิดขึ้น คือ ธุรกิจผลิตมันสำปะหลังอัดเม็ด โรงงานแป้งมันสำปะหลัง อาหารสัตว์จากข้าว โพลีเอทิลีนสัตว์ น้ำมันถั่วเหลือง และน้ำตาลจากอ้อย และธุรกิจเกษตร- อาหาร เช่น ไก่และหมู ของบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ ทศวรรษ 2520 บริษัทต่างชาติได้เข้ามาก่อตั้ง โรงงานผลไม้กระป๋องหลายแห่ง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลาและเลี้ยงกุ้งแบบอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมอาหารจากนม การปลูกยางพารา ปาล์ม น้ำมัน สวนผัก ไร้ชา สวนดอกไม้ และการเพาะพันธุ์ไม้ รัฐบาลส่งเสริมให้บริษัทในประเทศและบริษัทต่างประเทศ มีบทบาทสำคัญในการลงทุนด้านอุตสาหกรรมเกษตร- อาหาร และเกิดการร่วมทุนระหว่างบริษัทไทยกับต่างชาติในธุรกิจการเกษตร เกิดลักษณะของการเกษตรแบบพันธะสัญญาทั้งในการผลิตไก่ ปาล์ม น้ำมัน มะเขือเทศ พืชสมุนไพร และสวนไม้ดอก เป็นต้น²

นโยบายของรัฐในการส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร- อาหารและการทำเกษตรพันธะสัญญาได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร- อาหารทั้งภายในประเทศและจากต่างประเทศได้ขยายการลงทุนไปสู่ท้องถิ่น ทั้งในลักษณะของการส่งเสริมการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรและการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรในท้องถิ่น เมื่อพิจารณาในภาพรวม การดำเนินการของรัฐตามทิศทางนี้ทำให้เศรษฐกิจการเกษตรของไทยขยายตัวมากขึ้นและสร้างรายได้แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้สร้างความสัมพันธ์ในระบบการเกษตรแบบใหม่ที่ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการ ควบคุมการผลิตของเกษตรกรมากขึ้น ขณะที่เกษตรกรก็มีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ผลิตทางการเกษตรภายใต้การควบคุมของระบบธุรกิจการเกษตร

ตัวอย่างของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตร อุตสาหกรรมเกษตร- อาหารที่เน้นการผลิตสินค้าเกษตรตลอดห่วงโซ่อุปทาน (การผลิต การแปรรูปและการตลาด) ที่ประสบความสำเร็จเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ คือ อุตสาหกรรมมันฝรั่งแปรรูป ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดการขยายของอุตสาหกรรมมันฝรั่งแปรรูปในประเทศไทยก็คือ บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร- อาหารข้ามชาติสัญชาติอเมริกาชื่อ บริษัทฟรีโต-เลย์ ซึ่งเข้ามาก่อตั้งโรงงานในจังหวัดลำพูนเมื่อปี 2538³ เมื่อเข้ามาทำการตลาดในประเทศไทย บริษัทสามารถเพิ่มยอดขายได้นับพันล้านบาท ความสำเร็จในการทำการตลาดที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้บริษัทย้ายสำนักงานใหญ่ภาคพื้นเอเชียแปซิฟิกมาที่ประเทศไทยในปี 2543⁴ การขยายตลาดมันฝรั่งแปร

² ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: ตรีสวีท (ซิลค์เวอร์มบุ๊กส์), 2542)

³ จุฑาธร พรสวรรค์, “การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย”. (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546)

⁴ โครินนา ฮอว์คส์, *การพัฒนาทางโภชนาการที่ไม่เท่าเทียมกัน: ความเชื่อมโยงนโยบายและกระบวนการโลกาภิวัตน์กับการเปลี่ยนแปลงผ่านทางโภชนาการ โรคอ้วนและโรคเรื้อรังอันเนื่องมาจากอาหาร*, (กรุงเทพฯ: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมูลนิธิครอบครัว, 2549)

รูปอย่างรวดเร็ว ทำให้บริษัทฟรีโต-เลย์ต้องการมันฝรั่งมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง
วิธีการหาวัตถุดิบสำหรับป้อนสายพานการผลิตของบริษัทก็คือการหาแหล่งเพาะปลูกมันฝรั่งในชนบท

แหล่งเพาะปลูกมันฝรั่งคุณภาพ ดีดั้งเดิมของไทย ตั้งอยู่ในเขตตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย
จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่แม่แฝกใหม่มีการปลูกมันฝรั่งมาหลายสิบปี โดยการบุกเบิกของเกษตรกรในชุมชน
เมื่อรัฐมีนโยบายให้บริษัทเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการส่งเสริมการผลิตและการจัดการตลาดมันฝรั่ง
ในลักษณะของการจัดการทางการเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการผลิตสินค้าเกษตรครบวงจรหรือตลอดห่วงโซ่
อุปทาน คือ มีการผลิตวัตถุดิบ การแปรรูปและการตลาด การเปิดทางเชิงนโยบายของรัฐ กลายเป็นโอกาส
ให้บริษัทฟรีโต-เลย์เข้าไปหาแหล่งวัตถุดิบราคาถูกในชนบท โดยเฉพาะในพื้นที่แม่แฝกใหม่ บริษัทมี
บทบาทเป็นอย่างมากในการเข้าไปสนับสนุนและจัดการให้เกษตรกร ปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานสำหรับส่งให้
อุตสาหกรรมมันฝรั่ง แปรรูป ในการจัดการดังกล่าวบริษัทได้สร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกรในหลาย
ลักษณะ ทั้งนี้เพื่อควบคุมให้เกษตรกรกลายเป็นผู้ผลิตมันฝรั่งให้ได้ปริมาณและคุณภาพตามที่บริษัทต้องการ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาพิจารณาว่าการจัดการควบคุมเกษตรกร ดังกล่าวเป็น ลักษณะการจัดการ
ทางการเกษตรแบบใหม่ในระบบ อุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ที่บริษัทใช้อำนาจควบคุมเกษตรกรอย่างแบบ
ยล สร้างระบบการจัดการแรงงานแบบยึดหยุ่น ทำให้เกษตรกรกลายเป็นเสมือนแรงงานรับจ้างที่ต้องผลิต
วัตถุดิบให้กับบริษัท แต่ไม่ได้รับการดูแล คุ้มครองหรือได้สิทธิต่างๆ จากบริษัทในฐานะคนงานของบริษัท
อย่างไรก็ดี ผู้ศึกษา พิจารณา ว่าเกษตรกรหรือ ชวนา ก็มีฐานะ “ผู้กระทำการ ” หนึ่งในสังคม ที่มี
ความสามารถในการต่อรองกับความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยม โดยเฉพาะการต่อรองที่เกิดขึ้น
ในการเมืองระดับจุลภาคในวิถีชีวิตประจำวัน การต่อรองของเกษตรกร ในที่นี้จึงไม่ใช่การต่อรองเพื่อ
เปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง แต่เป็นการต่อรองที่ตอบสนองต่อการดำเนินชีวิตหรือการดำรงชีพ ใน
ชีวิตประจำวันภายใต้เงื่อนไขและบริบททางสังคมขณะนั้น

2. โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการผลิตของชุมชนแม่แฝกใหม่

ตำบลแม่แฝกใหม่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัด
เชียงใหม่เพียง 20 กว่ากิโลเมตร บนถนนลาดยางสายเชียงใหม่-พร้าว ทำให้การเดินทางไปมา ของชาวบ้าน
ระหว่างชุมชนแม่แฝกใหม่กับตัวจังหวัดเชียงใหม่เป็นไปอย่างสะดวก ความเป็นเมืองและความเจริญจาก
เมืองเคลื่อนเข้าสู่ชุมชนตามถนนสายนี้ สังเกตได้จากสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ร้านค้า ตลาด ธนาคาร ร้านคารา
โอเกะ โรงงานอุตสาหกรรม และร้านอาหารสำหรับคนที่นิยมกินข้าวนอกบ้านที่ตั้งกระจายตัวไปตามแนว
ถนน การเกิดขึ้นของสิ่งก่อสร้างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในการดำรง ชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มี
รสนิยมในการบริโภคคล้ายคนในเมืองมากขึ้น มิใช่ชุมชนเกษตรกรรมที่ ทำการเกษตรเพื่อการยังชีพ เป็น
หลักเพียงอย่างเดียว

เมื่อพิจารณาข้อมูลโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการผลิตของ ชุมชนแม่แฝกใหม่⁵ พบว่าชุมชนนี้มีเนื้อที่ทั้งหมด 36,732 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบและแนวเขาบางส่วน มีคลองชลประทานแม่แฝกด้านทิศตะวันออกและด้านทิศตะวันตกติดแม่น้ำปิง มีการแบ่งการปกครองเป็น 14 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 7,655 คน แยกเป็นชาย 3,682 คน หญิง 3,973 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 65 อาชีพรับจ้างร้อยละ 20 อาชีพค้าขายร้อยละ 5 อาชีพรับราชการร้อยละ 5 และอาชีพอื่นๆ ร้อยละ 5 ลักษณะโครงสร้างของอาชีพที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีได้ปรับตัวเองจากชุมชนเกษตรกรรมไปสู่ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่ผู้คนในพื้นที่มีอาชีพหลากหลายมากขึ้น มิได้เป็นแค่ชาวนาหรือเกษตรกรเพียงอย่างเดียว

ในด้านรายได้เฉลี่ยของผู้คนอาชีพต่างๆในชุมชน นั้น เกษตรกรมีรายได้ประมาณ 65,000 บาทต่อครอบครัวต่อปี อาชีพรับจ้างมีรายได้ 36,000 บาทต่อครอบครัวต่อปี อาชีพค้าขายมีรายได้เฉลี่ย 25,000 บาท ต่อครอบครัวต่อปี และผู้ที่รับราชการมีรายได้เฉลี่ย 102,000 บาท ต่อครอบครัวต่อปี และอาชีพอื่นๆ มีรายได้เฉลี่ย 30,000 บาท ต่อครอบครัวต่อปี หากพิจารณารายได้ของชาวบ้านในเชิงอาชีพพบว่า ชาวบ้านมีรายได้ต่อปีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ครัวเรือนของ ชาวบ้านไม่ได้มีรายได้มาจากอาชีพเดียว หลายครอบครัวมีการหารายได้จากหลายทาง ในครอบครัวหนึ่งอาจทำทั้งการปลูกข้าวเพื่อบริโภค ปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย ทำงานรับจ้างทั่วไป บางรายก็ค้าขาย และบางครอบครัวก็มีรายได้จากลูกหลานที่ทำงานในเมือง เป็นต้น นั่นคือ คนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีรายได้จากหลายทางไม่ได้มีรายได้จากอาชีพใดอาชีพหนึ่งเพียงอย่างเดียว

เมื่อพิจารณาในมิติด้านการเกษตรและการใช้ที่ดินพบว่า ในพื้นที่แม่แฝกใหม่มีการทำการเกษตรทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิด มีทั้ง การปลูกข้าวเจ้าพันธุ์หอมมะลิ 105 ข้าวเหนียวนาปีพันธุ์ กข. 6 และสันป่าตอง 1 การปลูกข้าวเจ้านาปรังพันธุ์ สุพรรณบุรี 60 และ กข.7 การปลูกมันฝรั่งพันธุ์สำหรับโรงงานอุตสาหกรรมคือพันธุ์แอตแลนติกและพันธุ์สำหรับบริโภคสดพันธุ์ สเปนต้า การปลูกข้าวโพดฝักสดส่งโรงงานพันธุ์ลูกผสมเบอร์ 2 เอทีเอส และ พันธุ์ซูการ์ 75 การปลูกพืชผักพันธุ์ลูกผสมต่าง ๆ และการปลูกดอกเบญจมาศ พืชเศรษฐกิจเหล่านี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูก หลังการทำงานปีหรือ หลังการปลูกมันฝรั่ง การปลูกพืชเหล่านี้จะทำในที่ราบหรือที่นาเป็นหลัก นอกจากนั้นในที่ดินมีการปลูกลำไยพันธุ์อีโด และปลูกมะม่วงพันธุ์โชคนันต์และพันธุ์หนั่งกลางวัน สำหรับการเลี้ยงสัตว์มีการเลี้ยงโคนเนื้อ โค นมพันธุ์ลูกผสม การเลี้ยงไก่พื้นเมือง ไก่ชนและไก่ไข่ เป็นต้น

หากพิจารณาการถือครองที่ดินทำกินของชาวบ้านในภาคเกษตรของตำบลแม่แฝกใหม่ พบว่า ชาวบ้านเป็นเจ้าของที่ดินเองประมาณร้อยละ 68 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด อีกประมาณร้อยละ 32 ของ

⁵ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลแม่แฝกใหม่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่, แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลประจำปี 2551-2553 (เชียงใหม่: ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลแม่แฝกใหม่,ไม่ระบุปีที่พิมพ์)

พื้นที่ การเกษตรทั้งหมด เป็นที่ดินต้องเช่าจากบุคคลภายนอก เมื่อพิจารณาขนาดการถือครองที่ดินในชุมชนพบว่าเกษตรกรมีการถือครองที่ดินมากที่สุดเฉลี่ยครอบครัวละ ประมาณ 30 ไร่ และถือครองที่ดินน้อยสุดประมาณ 1-2 ไร่ ขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยของเกษตรกร ทั้งชุมชน โดยประมาณคือ 3-5 ไร่ เมื่อพิจารณาขนาดการถือครองที่ดินของเกษตรกรกับความหลากหลายของพืชที่ปลูกจะเห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีการใช้พื้นที่เพื่อปลูกพืชเชิงพาณิชย์เข้มข้นมาก เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่ในความครอบครองน้อยจึงต้องใช้พื้นที่ปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิดซ้ำบนพื้นที่เดิม ขณะที่เกษตรกรบางรายมีการเช่า ที่ดินเพื่อเพาะปลูกก็จะใช้ที่ดินนั้นปลูกพืชอย่างเข้มข้นเช่นกันเพื่อจะได้มีรายได้จากการปลูกพืชหลากหลายชนิดมาเป็นค่าเช่าที่ดิน

การปลูกพืชที่หลากหลายในชุมชนทำให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรในชุมชนหลายประเภท เช่น มีโรงสีข้าวขนาดเล็ก 2 แห่ง โรงสีข้าวขนาดปานกลาง 1 แห่ง โรงเก็บพืชผลการเกษตร (ห้องเย็น) 6 แห่ง โรงงานแปรรูปผลผลิตการเกษตร 3 แห่ง ร้านจำหน่ายปัจจัยการผลิตการเกษตร 6 แห่ง ร้านจำหน่ายอาหารสัตว์ 2 แห่ง โรงฆ่าสัตว์(เป็นของผู้ประกอบการเองไม่ได้มาตรฐาน) 3 แห่ง และสถานที่รับซื้อข้าวของเอกชน (ท่าข้าว) 1 แห่ง การเกิดขึ้นของโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรมีต้นทุนในการขนส่งผลผลิตเข้าสู่ตลาดน้อยและสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตได้สะดวกในระดับหนึ่ง

จากข้อมูลที่กล่าวมา ข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่า ชุมชนแห่งนี้มีสภาพกึ่งเมืองกึ่งชนบท ผู้คนมีอาชีพและรายได้หลายทาง ไม่ได้พึ่งพิงอยู่กับรายได้จากภาคเกษตรเพียงอย่างเดียว ในส่วนภาคการเกษตรของชุมชนมีการผลิตที่หลากหลายและไม่ได้ขึ้นอยู่กับการทำนาเพียงอย่างเดียว หรือ อาจจะกล่าวได้ว่าชุมชนแห่งนี้ไม่ได้เป็นชุมชนชาวนาในความหมายที่ว่าเป็นผู้เพาะปลูกข้าวเพื่อการบริโภค แต่เป็นชุมชนเกษตรกร สมัยใหม่ที่วิถีชีวิตผู้คนผูกพันกับทั้งการทำนาเพื่อยังชีพอันเป็นการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร การทำนาเพื่อขายและการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อหารายได้เงินสด เพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพนั่นเอง

3. การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของเกษตรกรสู่ระบบเกษตร-อุตสาหกรรม

การเกิดขึ้นของชุมชนแม่แฝกใหม่เป็นผลมาจากความพยายามของรัฐในการส่งเสริมให้ชาวนาทำการปลูกพืชเศรษฐกิจ ทั้งยังทำการจัดการกับพื้นที่ชนบทให้เอื้ออำนวยต่อการทำกิจกรรมทางการเกษตร อาจกล่าวได้ว่าชุมชนแม่แฝกใหม่ถูก สร้างให้เป็นชุมชนเกษตรสมัยใหม่ ด้วยการจัดระเบียบพื้นที่ในชนบทใหม่ และการจัดการกับชาวนาให้เข้าสู่การเกษตรสมัยใหม่เพื่อการค้า หลังจากนั้นทุนหรือบริษัทธุรกิจการเกษตรเป็นผู้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกษตรกรเข้าสู่การผลิตในระบบเกษตรอุตสาหกรรม และเป็นเสมือนแรงงานรับจ้างผลิตวัตถุดิบให้บริษัท

เดิมที พื้นที่ตำบลแม่แฝกใหม่ เป็นพื้นที่ที่รกร้าง ในช่วงทศวรรษ 2470 ชาวบ้านจากพื้นที่ต่างๆ ของเชียงใหม่ เข้ามาบุกเบิกป่าแพะให้กลายเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเพื่อการยังชีพเป็นหลัก การสร้างชุมชนแม่แฝกใหม่ให้เป็นชุมชนเกษตรกรรมสมัยใหม่ ก่อรูปตัวขึ้นในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ .ศ. 2475 เมื่อรัฐมีนโยบายในการจัดการหาที่ดินทำกินและแหล่งน้ำให้ชาวนาได้ทำการเพาะปลูก รัฐได้ริเริ่ม

ระบบชลประทานของรัฐในภาคเหนือ มีการสร้างระบบชลประทานส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกเป็นโครงการแรกในภาคเหนือ คือ โครงการชลประทานหลวงแม่แฝก หรือ โครงการฝาย สันฐปรีชา ทดน้ำในลำน้ำ ปิง สร้างเสร็จและส่งน้ำได้ในปี 2479

ในการก่อสร้างโครงการชลประทานดังกล่าวรัฐได้เกณฑ์ชาวบ้านไปช่วยกันขุดคลองส่งน้ำใหญ่จากฝายน้ำล้นในเขตอำเภอแม่แตง ผ่านตำบลแม่แฝกเข้าไปในที่ดอนที่เป็นป่าพะยอม ในด้านตะวันออกของตำบลแม่แฝก ป่าไผ่ หนองหาร อำเภอ สันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้เกิดพื้นที่เกษตรกรรมด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงกว่า 70,000 ไร่ หลังขุดคลองเสร็จก็มีชาวบ้านจากที่ต่างๆ เข้ามาจับจองพื้นที่เพิ่มมากขึ้น จนเกิดปัญหาทะเลาะวิวาทแย่งชิงที่ดินทำกิน⁶ ก่อปรกอบในปี 2480 รัฐได้จัดสรรพื้นที่ 8,127 ไร่ ให้สหกรณ์นิคมสันทราย ในอำเภอสันทราย เป็นผู้ดูแลและจัดสรรที่ดิน เหล่านี้ให้กับชาวบ้านที่ไร้ที่ดิน สหกรณ์นิคมจึงทำการเปิดรับสมาชิกและจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านครอบครัวละ 10-15 ไร่ และทำการจัดสรรที่ดินเพื่อการเพาะปลูกให้กับชาวบ้านไร้ที่ดินที่เป็นสมาชิคนิคม⁷

หลังการก่อสร้าง โครงการชลประทานแม่แฝก รัฐได้ จัดให้มีสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ เช่น การสร้างถนนเชื่อมชุมชนกับเมือง เชื่อมหมู่บ้านในชุมชนอย่างทั่วถึง มีการจัดการความรู้เกี่ยวกับการเกษตรสมัยใหม่ ด้วยการตั้งสถานศึกษาแห่งแรกในภาคเหนือในปี 2477 คือ โรงเรียนประถมกสิกรรม แม่โจ้ที่อำเภอสันทราย ต่อมาพัฒนาเป็นสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ ในปี 2518 และเป็นมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในปัจจุบัน

เมื่อมีที่ดินและน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก ชาวบ้านแม่แฝกใหม่สามารถทำนาได้ปีละสองครั้ง มีการปรับวิถีการผลิตข้าวมุ่งสู่การค้ามากขึ้น แต่ก็ยังปลูก ข้าวไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน ทั้งยังมีการปลูกพืชเศรษฐกิจต่างๆ หลังทำนาปี ขณะนั้นพืชที่ชาวบ้านนิยมปลูกหลังนาคือ ยาสูบ พันธุ์พื้นบ้าน หอมกระเทียม ถั่วเหลือง และพืชผักต่างๆ ขายให้พ่อค้าคนกลาง และขายสู่ตลาดในเมืองเชียงใหม่ที่อยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 20 กิโลเมตร

อย่างไรก็ดี การปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวเป็นอันมากในภาคเหนือ นอกจากข้าวแล้วก็คือ ยาสูบ ความต้องการใบยาสูบเพื่อผลิตบุหรี่ในประเทศ ส่งผลให้การปลูกยาสูบขยายตัวเพิ่มขึ้น รัฐได้ก่อตั้งสถานีสถานีทดลองพันธุ์พืชแห่งแรกในภาคเหนือขึ้นที่บ้านแม่โจ้ อำเภอสันทราย ในปี 2476 มีการทดลองปลูกยาสูบพันธุ์ต่างประเทศ ก่อนส่งเสริมให้กับประชาชน เมื่อรัฐใช้มาตรการทางด้านภาษีทำให้ราคายาสูบจากต่างประเทศสูงกว่ายาสูบในประเทศ ทำให้บริษัทยาสูบต่างประเทศ และนายทุนไทย ลงทุนผลิตบุหรี่ในประเทศไทยมากขึ้น ด้วยการสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง มี

⁶ วิราจินี คำชมพู “อัตราการใช้ที่ดินและการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาของกลุ่มเกษตรกร” (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542)

⁷ รัตนพร เศรษฐกุล, *หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546) หน้า 63-63

โรงบ่มยาสูบในเขตเชียงใหม่ไม่น้อยกว่า 195 โรง ทำให้มีการขยายการปลูกยาสูบในเชียงใหม่หลายอำเภอ ได้แก่ สันทราย สันกำแพง สรรภี จอมทอง หางดง เชียงดาว และพร้าว เป็นต้น การปลูกยาสูบที่เกิดขึ้นเป็นการปลูกแบบพันธะสัญญา โดยนายทุนโรงบ่มจะส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกยาสูบส่งขายให้โรงบ่มตามโควต้าที่กำหนดไว้ นายทุนจะเป็นผู้ให้ปัจจัยการผลิตแก่ชาวบ้าน คือ พันธุ์ยาสูบ ปุ๋ยเคมีและยามาแมลงแก่ชาวบ้านก่อน เมื่อได้ผลผลิตแล้วขายให้โรงบ่ม นายทุนก็จะหักค่าปัจจัยการผลิตจากค่ายาสูบที่ชาวบ้านนำมาขาย⁸

การปลูกยาสูบสร้างรายได้แก่ชุมชน แม่แฝกใหม่ได้ระยะหนึ่ง ก็ประสบปัญหายาสูบล้มตลาคและโดนกดราคาจากพ่อค้า จนทำให้เกษตรกรขาดทุนและเริ่มมองหาพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ “นายศรี”⁹ และพ่อ ได้ทดลองนำมันฝรั่งจากอำเภอแม่แตงมาปลูกเป็นพืชทดแทนยาสูบในปี 2507 ในขณะนั้นมันฝรั่งสำหรับบริโภคสดมีราคาดีมาก ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงสงครามเวียดนาม (2500-2516) มีทหารอเมริกันมาประจำการที่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ทำให้ เกิดความต้องการบริโภคมันฝรั่ง ขึ้นในประเทศ ขณะที่ในตอนนั้นการปลูกมันฝรั่งในประเทศยังมีไม่แพร่หลาย มันฝรั่งที่ปลูกในชุมชนช่วงแรก เป็นมันฝรั่งพันธุ์บินเจซึ่งเหมาะสำหรับบริโภคหัวสด และเป็นที่ต้องการของทหารอเมริกา ทำให้ได้ราคาดีกว่าพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ต่อมาจึงมีชาวบ้านในชุมชนปลูกมันฝรั่งตามนายศรีมากขึ้น และแพร่หลายไปทั้ง

ราวปี 2519 นักวิชาการเกษตรของรัฐได้ทดลองนำหัวพันธุ์มันฝรั่งจากประเทศเนเธอร์แลนด์ 10 พันธุ์มาทดลองปลูกที่สถานีทดลองพืชไร่แม่ใจ อำเภอสันทราย ผลการทดลองพบว่ามันฝรั่งพันธุ์สปูนต้าซึ่งเป็นพันธุ์สำหรับบริโภคสดเติบโตและให้ผลผลิตดีที่สุด รัฐจึงได้ส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกมันฝรั่งพันธุ์นี้ และปลูกแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน

ขณะที่นายศรีได้พยายามพัฒนาความรู้และเทคนิควิธีการปลูกมันฝรั่งจนเชี่ยวชาญ สามารถข้ามพ้นข้อจำกัดด้านความรู้ในการปลูกมันฝรั่งไปได้ โดยมีนักวิชาการจาก มหาวิทยาลัยแม่ใจและสถานีทดลองพืชไร่แม่ใจ ช่วยหนุนเสริม ในการพัฒนาความรู้ เทคนิควิธีและเครื่องจักรในการปลูกมันฝรั่ง เพิ่มขึ้น จนทำให้ชุมชนแม่แฝกใหม่เป็นศูนย์กลางความรู้ด้านการปลูกมันฝรั่งของประเทศไทย และตัว นายศรีก็พัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการปลูกมันฝรั่งอย่างต่อเนื่องจนสามารถผลิตหัวพันธุ์มันฝรั่งได้เอง¹⁰

กลางทศวรรษ 2530 มันฝรั่งได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนแม่ แฝกใหม่ และชุมชนนี้กลายเป็นแหล่งผลิตมันฝรั่งใหญ่ที่สุดของประเทศ อย่างไรก็ตามเมื่อสงครามเวียดนามยุติลง ตลาดมันฝรั่งก็เริ่มจำกัด ขณะที่การนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่ง สามารถดำเนินการได้อย่างเสรี ทำให้มีการนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากเพื่อมา ให้เกษตรกรปลูก จนในปี 2523 ผลผลิตมันฝรั่งล้มตลาค ราคาตกต่ำ เกษตรกรประสบภาวะขาดทุนเป็นจำนวนมากและได้รวมตัวกันเรียกร้องให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือ

⁸ รัตนาพร เศรษฐกุล, *หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546) หน้า 63-63

⁹ นามสมมติ

¹⁰ การปลูกมันฝรั่งในประเทศไทยส่วนใหญ่จะให้หัวพันธุ์ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ

กระทรวงพาณิชย์จึงได้ประกาศเรื่องกำหนดการจัดระเบียบการนำสินค้าเข้ามาในราชอาณาจักร ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 7 พ.ศ.2524 ให้มีการควบคุมการนำเข้ามันฝรั่ง โดยอนุญาตให้นำเข้าเฉพาะมันฝรั่งที่ใช้ทำพันธุ์เท่านั้นและกำหนดให้องค์การคลังสินค้า(อ.ค.ส.) เป็นผู้นำเข้าเพียงรายเดียว

มันฝรั่งจึงกลายเป็นพืชควบคุมตามกฎหมาย การนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งจากต่างประเทศต้องขออนุญาตจากทางราชการ และทาง ราชการโดยองค์การคลังสินค้า จะเป็นผู้นำเข้าตามจำนวนที่ได้รับโควตา การจำกัดการนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งส่งผลให้หัวพันธุ์มันฝรั่งมีจำกัดและมีราคา สูง ขณะที่ความต้องการหัวพันธุ์สำหรับปลูกก็มีสูง ทำให้เกิดปัญหาแย่งโควตาหัวพันธุ์มันฝรั่งอย่างรุนแรง ทางสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่จึงได้เข้ามาแก้ปัญหาโดยการให้ขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในจังหวัดเชียงใหม่ ในพื้นที่ 4 อำเภอ และจัดตั้งองค์กรกลางขึ้นมาเป็นศูนย์กลางบริหารงาน ต่อมาปี 2529 เกษตรกรได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่มีสมาชิกประมาณ 60 คน และมีตัวแทนจากเกษตรกรทุกอำเภอเข้าร่วมเป็นกรรมการ ภายใต้การดูแลของสำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ การตั้งกลุ่มครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการขอสิทธิในการจัดสรรโควตาหัวพันธุ์มันฝรั่ง (ขอสิทธิในการสั่งหัวพันธุ์มันฝรั่งจากต่างประเทศเข้ามาปลูก)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อติดขัดในด้านกฎหมายที่รัฐอนุญาตให้เฉพาะองค์กรที่มีกฎหมายรับรองเท่านั้น (นิติบุคคล) จึงจะขอโควตานำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งได้ จึงทำให้อ.ค.ส. ไม่สามารถจัดสรรโควตาให้กลุ่มเกษตรกรได้ ต่อมาทางกลุ่มได้มีการระดมสมาชิกเพิ่มเป็น 328 คนและขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่จำกัดในปี 2530 สหกรณ์จะทำหน้าที่ในการจัดหาหัวพันธุ์มันฝรั่ง และปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช น้ำมันเชื้อเพลิง เพื่อขายแก่สมาชิก¹¹

ที่ผ่านมการนำเข้าพันธุ์มันฝรั่งทุกประเภทดำเนินการบริหารโควตาการนำเข้าโดย องค์การคลังสินค้า มีการตรวจสอบและออกหนังสือรับรองหัวพันธุ์เพื่อทำพันธุ์โดยกระทรวงพาณิชย์และกรมวิชาการเกษตร จะทำการตรวจโรคและศัตรูพืช ในปี 2541 การนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งสำหรับบริโภคสจะบริหารโดยสหกรณ์ ซึ่งจะเป็นผู้ดำเนินการสั่งซื้อพันธุ์มันฝรั่งจากต่างประเทศ เพื่อนำมาจำหน่ายแก่สมาชิก โดยไม่ต้องผ่านองค์การคลังสินค้า สำหรับการบริหารจัดการเกี่ยวกับการนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งพันธุ์โรงงาน จะดำเนินการโดยบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร- อาหารที่ผลิตมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย ปัจจุบันมีสามบริษัทใหญ่ คือ บริษัทฟรีโต้-เลย์¹² บริษัทเบอร์ลี่ ยุคเกอร์ฟู๊ดส์ จำกัด¹³ และบริษัทยูนิแชมป์ จำกัด¹⁴)

สำหรับการปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานเพื่อส่งให้โรงงานอุตสาหกรรมมันฝรั่งแปรรูป เกิดขึ้นประมาณปี 2524-2525 ทั้งนี้เนื่องจากในราวทศวรรษ 2520 รัฐได้มีนโยบายส่งเสริมธุรกิจการเกษตรและอุตสาหกรรม

¹¹ สหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่ “เชียงใหม่” (เอกสารของสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่,เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)

¹² ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น บริษัทเปปซี่-โคลา(ไทย)เทรดดิ้ง จำกัด ผลิตสินค้าประเภทอุตสาหกรรมอาหารหลายรายการ เช่น น้ำอัดลม ขนมอบกรอบ และมันฝรั่งทอดกรอบ แต่ในงานเขียนชุดนี้ผู้เขียนขอใช้ชื่อบริษัทนี้เป็นบริษัทฟรีโต้-เลย์ เพื่อสื่อความหมายถึงการเป็นผู้ผลิตมันฝรั่งทอดกรอบยี่ห้อ เลย์ เอ็กซ์ มันมันและไลต์

¹³ บริษัทผู้ผลิตมันฝรั่งทอดกรอบยี่ห้อ เทสโต

¹⁴ บริษัทผู้ผลิตมันฝรั่งทอดกรอบยี่ห้อ ก๊อบ กอบ

เกษตร จนทำให้ กิจโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรขึ้นทั้งในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล และกระจายตัวไปตามต่างจังหวัด¹⁵ บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร- อาหารของไทยได้เริ่มดำเนินการในธุรกิจแปรรูปมันฝรั่งเป็นขนมคบเคี้ยวและมันฝรั่งทอดกรอบ และได้แสวงหาแหล่งวัตถุดิบภายในประเทศ ชุมชนแม่แฝกใหม่จึงถูกดึงเข้าสู่กระบวนการผลิตมันฝรั่งเพื่อป้อน โรงงานอุตสาหกรรม โดยบริษัทอุตสาหกรรมเกษตรได้ร่วมมือกับหน่วยงานด้านการเกษตรของรัฐเข้ามาส่งเสริมการเกษตรแบบพันธะสัญญาให้ชาวบ้านปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานส่งให้โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่ง

บริษัทอุตสาหกรรมมันฝรั่งแปรรูปกลุ่ม แรกที่เข้ามาสนับสนุนให้ชาวบ้านแม่แฝกใหม่ปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานในระบบเกษตรพันธะสัญญา คือ บริษัท เอ็นเอสฟาร์มจำกัด และบริษัทฟู้ด โพรเซสซึ่งจำกัด และมีโรงงานผลิตมันฝรั่งแปรรูปอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำพูน โดยเจ้าหน้าที่ของบริษัทได้เข้ามาติดต่อหัวหน้าเกษตรกรต่างๆในชุมชน คือ กลุ่มเกษตรกรทำสวนและกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลแม่แฝกใหม่ และกลุ่มเกษตรกรสหกรณ์นิคมสันทรายให้ทำหน้าที่เป็น โบรกเกอร์ในการประสานผลประโยชน์ทางธุรกิจระหว่างเกษตรกรกับบริษัท¹⁶ อย่างไรก็ตามการปลูกมันฝรั่งโรงงานในช่วงนั้น ก็ยังไม่มีเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกมากเท่าใด ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณการสั่งซื้อของบริษัทเหล่านั้นยังมีอยู่อย่างจำกัด ชาวบ้านแม่แฝกใหม่หลายรายจึงยังปลูกทั้งมันฝรั่งพันธุ์โรงงานและมันฝรั่งพันธุ์สำหรับบริโภคสดไปพร้อมๆกัน เพื่อลดความเสี่ยงด้านการตลาด

เมื่อการบริโภคมันฝรั่งทอดกรอบ (Potato Chips) ขยายตัวไปทั่วโลกพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ ประกอบกับรัฐไทยได้เปิดให้มีการลงทุนจากบริษัทข้ามชาติในประเทศมากขึ้น บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารข้ามชาติ อย่างเช่น บริษัทฟริโดซ์- เลย์ของสหรัฐอเมริกาได้มองเห็นโอกาสของตลาดในท้องถิ่นในประเทศต่างๆ และเน้นการลงทุนในด้าน การแปรรูปอาหารเพื่อผลิต สินค้าป้อนเข้าสู่ ตลาดในประเทศนั้น โดยตรง ด้วยการตั้งโรงงานในต่างประเทศเพื่อการผลิตขนมคบเคี้ยวและมันฝรั่งทอดกรอบ เป็นต้น¹⁷

บริษัทฟริโดซ์-เลย์ อเมริกาได้เข้ามาดำเนินงานในประเทศในปี 2537 และได้ตั้งโรงงานมันฝรั่งทอดกรอบในจังหวัดลำพูนในปี 2538 โดยการเข้าซื้อกิจการและโรงงานของบริษัทเอ็นเอสฟาร์มจำกัด และบริษัทฟู้ด โพรเซสซึ่ง จำกัด ซึ่งโรงงานแห่งนี้อยู่ห่างจากชุมชนแม่แฝกใหม่ประมาณ 60 กิโลเมตร การเข้ามา

¹⁵ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: ตรีสวีนิ(ซิลค์เวอร์มบุ๊กส์), 2542)

¹⁶ วิราชนิ คำชมพู “อัตรการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาของกลุ่มเกษตรกร” (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542)

¹⁷ โคโรนนา ฮอว์คส, *การพัฒนาทางโภชนาการที่ไม่เท่าเทียมกัน: ความเชื่อมโยงนโยบายและกระบวนการ โลกาภิวัตน์กับการเปลี่ยนผ่านทางโภชนาการ โรคอ้วนและ โรคเรื้อรังอันเนื่องมาจากอาหาร*, (กรุงเทพฯ: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมูลนิธิครอบครัว, 2549)

ตั้งบริษัทฟรี โดย์- เลย์ ในประเทศไทยได้ทำให้ ตลาดมันฝรั่งทอดกรอบขยายตัวอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับ พื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่งก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการขยายพื้นที่ปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานไปยังอำเภออื่นๆ ของ เชียงใหม่มากขึ้น รวมถึงบริษัทยังหาพื้นที่ปลูกมันฝรั่งแหล่งใหม่ในเขตอำเภอพบพระ จ .ตาก เพื่อปลูกมัน ฝรั่งในช่วงฤดูฝน เพื่อจะได้มีมันฝรั่งสำหรับป้อนโรงงานได้ตลอดปี

เมื่อเข้ามาทำการตลาดในประเทศไทย บริษัท ฟรี โดย์-เลย์สามารถเพิ่มยอดขายจาก 885 ล้านบาทในปี 2540 เป็น 2,865 ล้านบาทในปี 2545 ความสำเร็จในการทำการตลาดที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทำให้บริษัทย้าย สำนักงานใหญ่จากพื้นที่เอเชียแปซิฟิกมาที่ประเทศไทยในปี 2543 การขยายตลาดมันฝรั่ง ทอดกรอบอย่าง รวดเร็ว ทำให้บริษัทฯ ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นั่นคือ บริษัทต้องหาทางเพิ่มพื้นที่ การผลิตมันฝรั่งด้วยการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกมันฝรั่งมากขึ้น จากข้อมูล ปี 2539-2540 พื้นที่ปลูกมันฝรั่ง พันธุ์โรงงาน 32,703 ไร่ และเพิ่มขึ้นเป็น 50,883 ไร่ ในปี 2544-2545 เพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 56¹⁸

เมื่อตลาดมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว บริษัทได้พยายามหาวัตถุดิบทั้ง ในเชิงคุณภาพและปริมาณ เพื่อป้อนการผลิตอย่างต่อเนื่อง กลยุทธ์สำคัญที่บริษัทใช้ในการหาวัตถุดิบก็คือ ่อ การส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งในลักษณะของการเกษตร พันธะสัญญา กับเกษตรกร ขณะที่รัฐเองก็สนับสนุน ให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบเกษตรพันธะสัญญาอย่างเต็มที่ พิจารณาได้จากนโยบายด้านการเกษตรในช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) และในแผนพัฒนาฯ ประเทศด้านการเกษตร ฉบับต่อมาจนถึงปัจจุบัน นโยบายของรัฐก็ยังเน้นการพัฒนาไปในทิศทางนี้¹⁹

ความสำเร็จของการปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานในระบบอุตสาหกรรมเกษตร- อาหารที่เกิดขึ้นจาก ความร่วมมือของเกษตรกร บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและรัฐได้กลายเป็นตัวอย่างที่ดีของการพัฒนา อุตสาหกรรม การเกษตรแบบครบวงจรของประเทศ ขณะที่มันฝรั่งก็กลายเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่รัฐให้ ความสำคัญและถูกนำเสนอในฐานะพืชเศรษฐกิจสำหรับการปลูกทดแทนหอมและกระเทียมแก่เกษตรกร ใน เขตภาคเหนือ ซึ่งพืชทั้งสองชนิดได้รับผลกระทบด้านราคาจากการทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) ระหว่าง ไทยกับจีน โดยรัฐสนับสนุนให้เกษตรกรในภาคเหนือลดพื้นที่ปลูกหอมและกระเทียมหันมาปลูกมันฝรั่ง พันธุ์โรงงานแทน

สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนแม่แฝกใหม่ แม้ว่าจะเป็นผู้ริเริ่มปลูกมันฝรั่งขึ้นมาเป็นกลุ่ม แรก แต่เมื่อตลาดของมันฝรั่งเปลี่ยนไปเน้นที่ตลาดของมันฝรั่งพันธุ์โรงงานในระบบอุตสาหกรรมเกษตร- อาหารที่ยึดโยงอยู่กับกระบวนการโลกาภิวัตน์และแนวคิดเสรีนิยมใหม่ การปลูกมันฝรั่งของเกษตรกรที่แม่ แฝกใหม่จึงไม่ได้ดำเนินไปโดยอิสระ แม้ว่าพวกเขาจะพัฒนาความรู้ความสามารถในการปลูกมันฝรั่งจนเป็น

¹⁸ จุฑาธร พรสวรรค์, “การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย”. (วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546)

¹⁹ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. *แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554*. (กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2550)

ที่ยอมรับว่าสามารถผลิตมันฝรั่งคุณภาพดีที่สุดของประเทศ แต่เมื่อมันฝรั่งเข้าสู่ตลาด พวกเขา也不能ตามต่อราคาได้ตามที่ต้องการ แม้ต้นทุนการผลิตในแต่ละปีจะเพิ่มขึ้นจนเสี่ยงต่อการขาดทุนและมีหนี้สิน

ถึงรัฐจะพยายามสร้างกลไกเชิงนโยบายมาปกป้องตลาดมันฝรั่งในประเทศ แต่ในอีกด้านหนึ่งรัฐก็พยายามส่งเสริมให้เพิ่มพื้นที่การปลูกมันฝรั่งให้มากขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการมันฝรั่งราคาถูกของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร และยังมีทิศทางที่อาจจะเปิดเสรีมันฝรั่งในอนาคตตามเงื่อนไขขององค์การการค้าโลกและในการข้อตกลงการค้าเสรีแบบพหุภาคี การดำเนินการของรัฐจึงดูขัดแย้งในตนเอง ขณะที่บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารจะได้ประโยชน์จากนโยบายของรัฐเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของการเพิ่มที่ปลูกมันฝรั่งในประเทศและการลดภาษีหรือแนวโน้มนโยบายจะเปิดเสรีมันฝรั่งในอนาคต นั้นหมายถึงการมีวัตถุดิบมันฝรั่งราคาถูกในตลาดให้เลือกซื้อมากขึ้น โดยไม่ต้องใส่ใจว่าใครเป็นผู้ปลูก

4. การควบคุมเกษตรกรของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

โดยทั่วไปเรามักจะเข้าใจว่าเกษตรกรที่ปลูกมันฝรั่งส่งให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารถูกควบคุมโดยระบบเกษตรกรพันธะสัญญาที่เกษตรกรทำกับบริษัท กล่าวคือ เกษตรกรถูกควบคุมโดยสัญญาและข้อกำหนดบังคับตาม สัญญาที่ทำกับบริษัท แต่จากงานศึกษาของ จุฑาธร พรสวรรค์²⁰ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในทางปฏิบัติแล้ว แม้ว่าเกษตรกรจะละเมิดสัญญา แต่บริษัทก็ไม่มีฟ้องร้องหรือดำเนินเอาผิดกับเกษตรกรตามข้อตกลงในสัญญา การดำเนินการลงโทษเกษตรกรผู้ละเมิดสัญญามีเพียงการไม่ทำสัญญากับเกษตรกรรายนั้นในปีต่อไป นั่นแสดงให้เห็นว่าการควบคุมเกษตรกรของบริษัทมีความซับซ้อนมากกว่าการบังคับใช้อำนาจตามสัญญา

หากพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าบริษัทสามารถควบคุมการปลูกมันฝรั่งของเกษตรกร ผ่านเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ดังนี้

4.1 การควบคุมปัจจัยการผลิต และการตลาด

นโยบายของรัฐในการส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารและการทำเกษตรกรพันธะสัญญาได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารทั้งภายในประเทศและจากต่างประเทศได้ขยายการลงทุนไปสู่ท้องถิ่น ทั้งในลักษณะของการส่งเสริมการผลิตวัตถุดิบทางการเกษตรและการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรในท้องถิ่น เมื่อมองในภาพรวม การดำเนินการของรัฐตามทิศทางนี้ทำให้เศรษฐกิจการเกษตรของไทยขยายตัวมากขึ้นและสร้างรายได้แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้นขณะเดียวกันก็ได้สร้างความสัมพันธ์ในระบบการเกษตรแบบใหม่ที่ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการทางการเกษตรมากขึ้น ขณะที่เกษตรกรก็มีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้ผลิตทางการเกษตรภายใต้การควบคุมของระบบธุรกิจการเกษตร

²⁰ จุฑาธร พรสวรรค์, “การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย”. (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546)

ในระบบการปลูกมันฝรั่งส่งให้อุตสาหกรรมมันฝรั่งแปรรูป รัฐและบริษัทได้พยายามส่งเสริมให้เกิดระบบการปลูกมันฝรั่งแบบครบวงจร กล่าวคือรัฐและบริษัทเป็นผู้สนับสนุนด้านความรู้และปัจจัยการผลิตให้กับเกษตรกร เกษตรกรเป็นผู้เพาะปลูกมันฝรั่ง เมื่อได้ผลผลิตออกมาแล้ว บริษัทจะเป็นผู้รับซื้อมันฝรั่งไปผลิตเป็นมันฝรั่งแปรรูปเพื่อขายสู่ตลาดต่อไป ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เกิดขึ้นระหว่างเกษตรกรกับบริษัทเป็นความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญาทั้งในด้านการผลิตและด้านการตลาด กล่าวคือ บริษัทเป็นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ หัวพันธุ์มันฝรั่ง ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งยังเป็นเจ้าของตลาดรับซื้อมันฝรั่งพันธุ์โรงงาน เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งต้องเข้ามาอยู่ในระบบเกษตรพันธะสัญญาจึงจะได้รับสิทธิในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและตลาดที่บริษัทเป็นผู้ควบคุมไว้

สำหรับการซื้อขายมันฝรั่งเพื่อการแปรรูปจะเป็นในลักษณะของการประกันราคาซื้อโดยบริษัทผู้ปล่อยหัวพันธุ์ ซึ่งจะต้องมีการทำสัญญาระหว่างบริษัทกับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ (Contract Farming) ในลักษณะของการผลิตแบบครบวงจรก่อนที่จะเริ่มทำการปลูก ถึงแม้การทำสัญญาซื้อผูกพันกับบริษัทจะเป็นผลดีต่อเกษตรกรในแง่ของการไม่ต้องหาพันธุ์เองและเป็นการลดความเสี่ยงเพราะมีตลาดรองรับแน่นอน นอกจากนี้ยังเป็นผลดีสำหรับเกษตรกรที่ขาดแคลนเงินทุน เนื่องจากบริษัทจะจัดหาปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ในรูปของเงินเชื่อให้ ก่อนตลอดทั้งให้คำแนะนำปรึกษาและออกค่าใช้จ่ายในการขนส่ง แต่ผลเสียก็คือ ราคาประกันมักจะต่ำกว่าราคาท้องตลาดมาก ทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้ที่ควรได้ส่วนหนึ่งไป

สำหรับปัจจัยที่ทำให้บริษัทเลือกใช้ระบบพันธะสัญญาในการหาวัตถุดิบทางการผลิต เนื่องจาก การผลิตในระบบนี้ทำให้บริษัทไม่ต้องใช้เงินลงทุนสูงในที่ดินและทรัพย์สินทางการเกษตรเมื่อเปรียบเทียบกับ การที่บริษัทต้องลงทุนปลูกเอง ขณะเดียวกันบริษัทสามารถลดค่าใช้จ่ายในการจัดการเพาะปลูกในพื้นที่ขนาดใหญ่ลง ด้วยการให้เกษตรกรเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบแทน บริษัทเชื่อว่าการให้เกษตรกรเป็นผู้บริหารจัดการ และควบคุมการผลิตมันฝรั่งเองจะมีประสิทธิภาพ มีความคล่องตัวและตอบสนองต่อปัญหาได้ดีกว่า นอกจากนี้บริษัทยังหาประโยชน์จากแรงงานแฝง เช่น เด็ก และคนชรา ในครัวเรือนของเกษตรกรที่มักเข้ามาช่วยในการเพาะปลูกด้วย ขณะที่การปลูกมันฝรั่งในประเทศไทยยังมีอยู่ จำกัดและไม่ใช่พืชเศรษฐกิจหลักของประเทศ และในประเทศยังไม่มีระบบตลาดประกันความเสี่ยง เมื่อราคามันฝรั่งผันผวนรัฐไม่มีมาตรการแทรกแซงอื่นๆ ดังนั้นการส่งเสริมการปลูกมันฝรั่งแบบพันธะสัญญาจึงเป็นการประกันความเสี่ยงด้านราคาแก่เกษตรกร ซึ่งสร้างแรงจูงใจให้แก่เกษตรกรได้

ปัจจัยข้อสำคัญที่ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งต้องเข้ามาอยู่ในระบบการปลูกมันฝรั่งแบบพันธะสัญญาก็คือ ข้อกำหนดของรัฐในเรื่องระบบโควตาหัวพันธุ์มันฝรั่งที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศในแต่ละปี ทั้งนี้เพราะประเทศไทยยังไม่สามารถผลิตหัวพันธุ์มันฝรั่งคุณภาพดีได้เพียงพอ จึงต้องนำเข้าจากต่างประเทศทุกปี

การนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งพันธุ์โรงงานมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐและเอกชนหลายองค์กร ในขั้นตอนของการนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งนั้น บริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารเป็นผู้ได้รับอนุญาตให้นำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งที่ส่ง เข้าโรงงาน และต้องรวบรวมรายชื่อเกษตรกรที่จะทำเกษตรพันธะ

สัญญาเพื่อปลูกมันฝรั่ง ประมาณการพื้นที่เพาะปลูกมันฝรั่งในปีนั้นและเสนอปริมาณหัวพันธุ์มันฝรั่งที่ต้องการนำเข้า เพื่อยื่นต่อสำนักงานเกษตรจังหวัดให้รับรองพื้นที่เพาะปลูกและทะเบียนเกษตรกร ก่อนที่บริษัทฯ จะทำเรื่องเสนอต่อไปยังสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เลขานุการสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรจะนำคำร้องของบริษัทเข้าสู่การประชุมของคณะกรรมการจัดการการผลิตและการตลาดกระเทียม หอมแดง หอมหัวใหญ่และมันฝรั่ง เป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นชอบและกำหนดปริมาณการนำเข้าในโควตา และแจ้งเรื่องไปยังกรมการค้าต่างประเทศให้ประกาศการนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งและแจ้งให้บริษัททราบ บริษัทที่ได้รับโควตาจะทำการติดต่อซื้อหัวพันธุ์กับบริษัทขายหัวพันธุ์ในต่างประเทศ เมื่อนำหัวพันธุ์มันฝรั่งเข้าประเทศ กรมศุลกากรจะเป็นผู้ตรวจสอบหลักฐานการนำเข้า ขณะที่กรม วิชาการเกษตรจะทำหน้าที่ตรวจสอบหัวพันธุ์ตาม พ.ร.บ.กักพืช 2507 เมื่อผ่านการตรวจของกรมวิชาการเกษตรแล้ว ผู้นำเข้าหัวพันธุ์คือบริษัทจะนำหัวพันธุ์ไปให้เกษตรกรตามโควตาต่อไป

แม้ว่าข้อกำหนดด้านการนำเข้มันฝรั่งและหัวพันธุ์มันฝรั่ง ถือเป็นมาตรการในการปกป้องตลาดภายในประเทศของรัฐ และช่วยควบคุมผลผลิตมันฝรั่งในประเทศไม่ให้ล้นตลาด และพยายามให้มีการผลิตให้เพียงพอกับตลาดมันฝรั่งทอดกรอบเป็นหลัก ซึ่งจะช่วยพยุงราคามันฝรั่งไม่ให้ตกต่ำ แต่การควบคุมการนำเข้มันฝรั่งพันธุ์โรงงานโดยการกำหนดให้เฉพาะบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร- อาหาร เป็นผู้ นำเข้าเพียงประเภทเดียว ก็กลายเป็นเงื่อนไขให้เกษตรกรต้องเข้าไปอยู่ในระบบเกษตรพันธะสัญญากับบริษัท กล่าวคือถ้าเกษตรกรไม่เข้าไปทำสัญญากับบริษัทก็จะมีสิทธิในการได้หัวพันธุ์มันฝรั่งไปทำการเพาะปลูก และเมื่อเกษตรกรต้องรับหัวพันธุ์ จากบริษัทก็กลายเป็นข้อผูกมัดให้ ต้องมาขายผลผลิตให้บริษัทในราคาประกัน ซึ่งมักจะต่ำกว่าราคาในตลาดทั่วไป นั่นคือ บริษัทอาศัยความได้เปรียบจากข้อกำหนดของรัฐในเรื่องการนำเข้หัวพันธุ์มาเป็นเงื่อนไขในการควบคุมให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบเกษตรพันธะสัญญานั้นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบริษัทจะพยายามควบคุมปี ัจัยการผลิตและตลาดมันฝรั่งประเภทนี้ไว้ แต่เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของตลาดวัตถุดิบ บริษัทไม่สามารถแสวงหาวัตถุดิบมันฝรั่งจากแหล่งผลิตอื่นๆ ที่ถูกกว่าในประเทศได้ เพราะรัฐมีการจำกัดการนำเข้าด้วยการตั้งกำแพงภาษีไว้ว่าร้อยละ 130 ขณะที่ปริมาณการผลิตมันฝรั่งในประเทศยังมีไม่เพียงพอับความต้องการของตลาดมันฝรั่งที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผลผลิตมันฝรั่งที่ได้จากการเพาะปลูกแบบพันธะสัญญามีไม่เพียงพอับความต้องการของอุตสาหกรรมมันฝรั่งแปรรูปในประเทศ ทำให้บริษัทต้องรับซื้อมันฝรั่งในตลาดทั่วไปมาใช้ในสายพานการผลิต ประเด็นนี้เองที่เปิดช่องให้เกษตรกรบางรายเลือกที่จะลงทุนการผลิตมันฝรั่งเอง โดยไม่เข้าสู่การเกษตรแบบพันธะสัญญา เพื่อหวังผลตอบแทนจากการขายมันฝรั่งในตลาดทั่วไป ซึ่งมักจะมีราคาสูงกว่าราคาในระบบพันธะสัญญา โดยเกษตรกรเหล่านี้ได้พัฒนาวิธีการปลูกมันฝรั่งด้วยการหาหัวพันธุ์ เอง จากผลผลิตมันฝรั่งตกเกรดในระบบเกษตรพันธะสัญญานั้นเอง

4.3 การควบคุมคุณภาพและมาตรฐานมันฝรั่ง

นอกจากการควบคุมปัจจัยการผลิตและตลาดแล้ว บริษัทยังได้สร้างวิธีการควบคุมการผลิต ของเกษตรกรผ่านการควบคุมมาตรฐานคุณภาพสินค้า กล่าวคือเมื่อเกษตรกรทำการปลูกมันฝรั่งเพื่อส่งโรงงานอุตสาหกรรม เกษตรกรจะเป็นผู้จัดการทรัพยากรในไร่นา ทั้งที่ดิน น้ำและแรงงานเอง บริษัทไม่สามารถเข้ามาควบคุมการทำงานของเกษตรกรในไร่นาได้ แต่เพื่อให้ได้วัตถุดิบหรือมันฝรั่งตามที่บริษัทต้องการ บริษัทจึงต้องหาวิธีการควบคุมการเพาะปลูกของเกษตรกรผ่านเทคโนโลยีของอำนาจที่ซับซ้อนและไม่ได้เน้นการควบคุมที่ตัวของเกษตรกรโดยตรง แต่เปลี่ยนไปควบคุมที่ตัวสินค้า หรือ “หัวมันฝรั่ง” ซึ่งจะมีผลต่อการควบคุมแรงงานของเกษตรกรอีกชั้นหนึ่ง การควบคุมคุณภาพ “หัวมันฝรั่ง” ไม่ได้เป็นเรื่องของคุณภาพสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่มีนัยถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่บริษัทฯ ใช้ในการควบคุมแรงงานเกษตรกรนั่นเอง

มาตรฐานคุณภาพมันฝรั่งจะถูกกำหนดจากบริษัทเป็นหลัก โดยอ้างเหตุผลถึงเรื่องคุณภาพสินค้าเข้าสู่กระบวนการผลิตมันฝรั่งทอดกรอบ ในการซื้อขายมันฝรั่ง บริษัทมีหลักการว่าจะรับซื้อเฉพาะมันฝรั่งที่ได้ตามมาตรฐานเท่า นั้น เมื่อเกษตรกรนำมันฝรั่งมาขาย ตัวแทนของ บริษัทจะสุ่มตัวอย่างผลผลิตมันฝรั่งเหล่านั้นเพื่อหาร้อยละของมันฝรั่งที่ตกมาตรฐาน แล้วนำมาคิดคำนวณหักเปอร์เซ็นต์มูลค่าความเสียหายออกจากมูลค่าของปริมาณมันฝรั่งทั้งหมดที่เกษตรกรนำมาขาย วิธีการซื้อขายแบบนี้ดูผิวเผินเหมือนกับว่าบริษัทรับซื้อผลผลิตมันฝรั่งทั้งหมดที่เกษตรกรนำมาขาย แต่ แท้จริงแล้ว บริษัทรับซื้อหรือจ่ายเงิน ให้กับเกษตรกรตามมูลค่าของมันฝรั่งที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานเท่านั้น

บริษัทพีริโอดี- เลย์ได้กำหนดมาตรฐานในการรับซื้อ มันฝรั่ง คือ มันฝรั่งต้องมีเส้นผ่าศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 4.5 เซนติเมตร(ซม.) มีอายุไม่ต่ำกว่า 80 วัน ต้องไม่มีตำหนิดังนี้ ใ้เดือนฝอย บาดแผลจากการเก็บเกี่ยวรอยชำรุดแรง มีผิวสีเขียวไม่เกินเหรียญ 10 บาท ตำหนิจากการเน่าเสีย และมีปริมาณแป้งในหัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 17.1 ค่ามาตรฐานเหล่านี้มีหลายค่าที่มีความไม่ชัดเจนในการระบุความเสียหาย หรือ ไม่ มีความชัดเจนว่ามีความเสียหายที่เกิดขึ้นระดับใด จึงจะยอมรับไม่ได้ เช่น ตำหนิจากใ้เดือนฝอย การเน่าเสียและรอยชำรุดจากการเก็บเกี่ยวต้องมีมากแค่ไหน ขณะที่การกำหนดขนาดหัวมันว่าต้องโต 4.5. เซนติเมตรขึ้นไป ก็นำไปสู่คำถามที่ว่าหัวมันขนาด 4 ซม. และ 4.5 ซม. ต่างก็มีนัยสำคัญในเชิงขนาดไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก แต่ทำไมบริษัทจึงต้องรับซื้อขนาด 4.5 ซม.ขึ้นไป

การกำหนดมาตรฐานดังกล่าวนับเป็นการเมืองของการจำแนกแยกแยะที่บริษัทใช้ในการจำแนกว่าหัวมันฝรั่งแบบ ไหนที่บริษัทต้องการและแบบ ไหนที่บริษัทไม่ต้องการ การจำแนกดังกล่าวแม้จะถูกอ้างอิงกับความเป็นเหตุเป็นผลเกี่ยวกับคุณภาพการผลิตมันฝรั่งทอดกรอบ แต่ก็ยังมีนัยที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจในการควบคุมการปลูกและการตลาดมันฝรั่ง กล่าวคือ เมื่อมีการจำแนกหัวมันฝรั่งที่บริษัทจะ รับซื้อกับหัวมันฝรั่งที่บริษัทไม่รับซื้อ ก็จะมีหัวมันฝรั่งที่เกษตรกรขายได้กับขายไม่ได้ และเป็นที่น่าอนว่าเกษตรกรย่อมอยากขายมันฝรั่งได้มากๆ และไม่ยากให้มีมันฝรั่งที่ไม่ได้คุณภาพตามมาตรฐาน นั่นหมายถึงว่า เกษตรกรก็ต้องเอาใจใส่ดูแลมันฝรั่งที่ตนเองปลูกเป็นอย่างดีเพื่อให้หัวมันฝรั่งได้มาตรฐานตามที่บริษัทต้องการ การควบคุมมาตรฐานนี้ทำให้ บริษัทสามารถแน่ใจได้ว่าเกษตรกรจะมีการทุ่มเทเอาใจใส่ ดูแลและเฝ้าระวังผลผลิต

อย่างเต็มที่ เพราะเกษตรกรจะได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าว หากเกิดโรคหรือแมลงระบาด เกษตรกรจะมีความกระตือรือร้นจะทำการตรวจสอบภาวะการแพร่ระบาดในแปลงเพาะปลูกของตนบ่อยครั้ง กว่าปกติ เพื่อหาวิธีกำจัดออกไปโดยเร็ว ในแง่นี้เกษตรกรจะมีความกังวลต่อความเสียหายของผลผลิตมาก เพราะจะมีผลต่อรายได้เมื่อตอนเก็บเกี่ยวและนำไปขายให้บริษัท นั่นคือ การจำแนก “หัวมันฝรั่ง” ตามมาตรฐาน ก็คือ เทคนิคของอำนาจอย่างหนึ่งในการควบคุมการปลูกมันฝรั่งของเกษตรกรนั่นเอง

สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรต้องจัดการเวลาในแต่ละวันของตนเพื่อเฝ้าดูแลการเพาะปลูกมันฝรั่งอย่างเต็มที่ โดยนัยนี้ก็คือการปกป้องผลผลิตให้บริษัทนั่นเอง ขณะที่บริษัทก็ไม่ต้องลงทุนไปจ้าง คนมาเฝ้าจับตาการทำงาน of เกษตรกร หากพิจารณาตามนี้ จะเห็นว่า บริษัทได้ใช้ความคิดคำนึงเรื่องเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ หรืออรรถประโยชน์ของเกษตรกรมายึดโยงเข้ากับการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐาน ความคิดเรื่องเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ นี้เองที่จะมากำกับให้เกษตรกรกระตือรือร้นในการ ดูแลเอาใจใส่การเพาะปลูกมันฝรั่งอย่างเต็มที่

4.4 การควบคุมการผลิตโดยยึดโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคม

การหามันฝรั่งเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่งไม่ได้มีกระทำการทำเกษตรพันธะสัญญาแบบที่บริษัททำสัญญาโดยตรงกับเกษตรกรเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่จะทำสัญญาผ่านคนกลาง หรือ โบรกเกอร์ในท้องถิ่น ในกรณีของชุมชนแม่แฝกใหม่จะมี โบรกเกอร์อยู่ประมาณ 5-6 ราย และสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่ก็เป็น โบรกเกอร์ ให้กับบริษัท ฟริโต-เลย์ด้วย ในการปลูกมันฝรั่งแบบพันธะสัญญา เกษตรกรบางรายจะรับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตคือ หัวพันธุ์มันฝรั่ง ปุ๋ย และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจาก บริษัท หรือ โบรกเกอร์ แล้วขายผลผลิตให้บริษัท แต่เกษตรกรบางรายก็ลงทุนเพาะปลูกเอง แต่ก็ยังมาขายผลผลิตให้บริษัทในราคาประกัน หรือขายในตลาดทั่วไปที่ต้องเสี่ยงว่าในแต่ละปีจะได้ราคาสูงหรือต่ำ

โบรกเกอร์ทำหน้าที่เป็นคนกลางประสานงานระหว่างบริษัทและเกษตรกร โดย โบรกเกอร์ จะเป็นผู้รวบรวมรายชื่อเกษตรกรและจำนวนพื้นที่ที่จะปลูกมันฝรั่งในแต่ละปีให้กับบริษัทเพื่อที่บริษัทจะทำเรื่องสั่งนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งจากต่างประเทศและส่งให้โบรกเกอร์กระจายแก่เกษตรกร ไปปลูกต่อไป โบรกเกอร์ยังทำหน้าที่สนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกรทั้งหัวพันธุ์มันฝรั่ง ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และเงินทุนแก่เกษตรกร เมื่อเกษตรกรขายมันฝรั่งแล้วโบรกเกอร์ก็จะหักค่าใช้จ่ายส่วนนี้จากเกษตรกร นอกจากนี้โบรกเกอร์ยังทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตมันฝรั่งจากเกษตรกรในเครือข่ายส่งให้กับบริษัทด้วย

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง โบรกเกอร์ เกษตรกรและบริษัทแล้วจะพบว่ามีความสัมพันธ์ที่มีได้อิงอยู่บนหลักการทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงอยู่กับมิติของตรรกะทางวัฒนธรรมในสังคมด้วย กล่าวคือ โบรกเกอร์ต้องทำหน้าที่ที่เอื้อประโยชน์กับบริษัท ขณะเดียวกันก็ต้องรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนในชุมชน โบรกเกอร์เป็นคนในท้องถิ่นที่มีฐานะดี มีเครือข่ายดีมาก เป็นที่นับหน้าถือตาในชุมชนและสามารถช่วยเหลือเกษตรกรในการกู้ยืมเงินไปใช้ทั้งในการเพาะปลูกและใช้ในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกัน โบรกเกอร์กับเกษตรกรก็มีความเป็นพี่น้องหรือเครือญาติกันหรือเป็นคนบ้านเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่าง โบรกเกอร์กับเกษตรกรจึงเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่งดำรงอยู่ในสังคมภาคเหนือมาช้านาน การปลูก

มันฝรั่งในระบบนี้ทำให้ โบรมกเกอร์มีฐานะดีขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพิง โบรมกเกอร์มากขึ้น โดยเฉพาะในเงื่อนไขที่เกษตรกรต้องพึ่งพิงแหล่งทุนจาก โบรมกเกอร์ เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งในการเพาะปลูกหรือการขายมันฝรั่ง เกษตรกรกับบริษัทจึงมิได้เผชิญหน้ากัน โดยตรงแต่จะมีการเจรจาต่อรองผ่านคนกลาง คือ โบรมกเกอร์ ซึ่งจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เมื่อพิจารณาเช่นนี้จะเห็นว่าบริษัทได้ใช้ความสัมพันธ์ในสังคมคือระบบอุปถัมภ์มาใช้ในการควบคุมเกษตรกร นั่นเอง

การควบคุมอำนาจเหนือการปลูกมันฝรั่งของบริษัทฟริโตย์- เลยจึงไม่ได้เกิดขึ้นด้วยวิธีการหรือยุทธวิธีอันใดอันหนึ่งอย่างตายตัว แต่ได้ผสมผสานทั้งโอกาสในเชิงนโยบายหรือความคิดในกา รปกครองของรัฐสมัยใหม่ที่ต้องดูแลชีวิตและความเป็นอยู่ของประชากร การจัดการแบบสมัยใหม่ที่เน้นการสร้างวัตถุประสงค์ของการควบคุมแบบใหม่ๆ คือ การควบคุมมาตรฐาน โดยบริษัทไม่ต้องทำการ ควบคุมเกษตรกร โดยตรงและมีมติทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ยึดโยงผู้คนให้ประสานผลประโยชน์กันได้ โดยกลบเกลื่อนความขัดแย้งและการเอาใจเอาเปรียบเอาไว้ การควบคุมเหล่านี้มี ในด้านหนึ่งก็ดูมีเหตุผลที่ชอบธรรมในการเอื้อประโยชน์ให้เกษตรกร แต่หากพิจารณาให้ลึกซึ้งขึ้นก็จะพบว่ามัน ได้กลบเกลื่อนความไม่เป็นธรรมหลายประการที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร อาทิ แม้ว่ารัฐจะเห็นว่าการปลูกมันฝรั่งพันธุ์โรงงานสร้างรายได้ดีแก่เกษตรกร และมีตลาดรับซื้อแน่นอน แต่รัฐก็ละเลยที่จะเข้ามาดูในรายละเอียดว่าแท้จริง เกษตรกรและชุมชนมีต้นทุนอะไรบ้างที่ต้องสูญเสียไปในการปลูกมันฝรั่งและบริษัท ได้ให้ผลตอบแทนที่สะท้อนต้นทุนนั้นแก่เกษตรกรและชุมชนหรือไม่ เช่น ทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมจากการปลูกมันฝรั่ง ภาวะสุขภาพของเกษตรกรที่ผจญกับสารเคมีในการเพาะปลูก หรือต้นทุนแรงงานของเกษตรกร และครอบครัว ที่มักจะไม่ได้จะถูกนำมาคิดคำนวณในการคิดผลตอบแทนต่อไร่ เป็นต้น

ถ้าพิจารณาการผลิตมันฝรั่ง ของเกษตรกร ส่งให้บริษัท อุตสาหกรรมเกษตร- อาหาร ในมุมมองของนักวิชาการแนวมาร์กซิสอย่าง Little และ Watts (eds.)²¹ และประเทือง นรินทรางกูล ณ อุรุทยา²² แล้ว จะทำให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ในการผลิตระหว่างเกษตรกรกับบริษัทเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการจัดการแรงงานแบบยึดหยุ่น ที่เกษตรกรตกเป็นแรงงานในการควบคุมของบริษัท เกษตรกร ทำการผลิตอยู่ที่ไร่นาของตนเอง แต่ก็กลายเป็นเสมือนคนงานผลิตวัตถุดิบให้กับบริษัท โดยที่บริษัทไม่ต้องรับผิดชอบเกษตรกรในฐานะคนงานของบริษัท

²¹ Little, Peter D. and Watts, Michael J.(eds.), *Living under Contract : Contract Farming and Agrarian Transformation in Sub-Saharan Africa* (Wisconsin: The University of Wisconsin Press,1994)

²² ประเทือง นรินทรางกูล ณ อุรุทยา, “การจัดการที่ดินภายใต้ระบบการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา : ศึกษากรณีเกษตรกรผู้ปลูกพืชพาณิชย์ ในเขตกิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่”. (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537)

5. กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกรในระบบอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

การต่อรอง ในที่นี้ หมายถึง การ มองหาทางเลือกภายใต้ข้อจำกัด (constraints) ของโครงสร้าง หรือ “กฎ” ซึ่งไม่ว่าจะกำหนดโดยระเบียบประเพณี วัฒนธรรม หรือกฎหมาย แล้วผู้กระทำการได้ใช้กลยุทธ์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองภายใต้กรอบจำกัดนั้นๆ ดังนั้นการต่อรองแบบนี้ จึงอาจจะไม่มีคู่ในการต่อรองที่ชัดเจน คำว่า “การต่อรอง”²³ (negotiations) ได้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายการกระทำและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เนื่องจากทัศนคติที่มองว่า กฎเกณฑ์ การกระทำของมนุษย์ที่กำหนดโดยโครงสร้าง ไม่ได้กำหนดรายละเอียดของการกระทำไว้ทั้งหมด แต่เป็นเพียง “ห้องโถง” (convention) หรือกรอบกำหนดกว้างๆ ในสถานการณ์จริงผู้กระทำการจะต้องมองหาวิธีการและใช้กลยุทธ์ ต่างๆ เพื่อให้เขาสามารถกระทำภายใต้กรอบของ “โครงสร้าง” นั้นๆ วิธีการหรือกลยุทธ์ที่นำมาใช้มักจะวางอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรที่ผู้กระทำการครอบครองหรือกำกับในขณะนั้นๆ²⁴

การพิจารณาการดำรงอยู่ของเกษตรกรในสังคมปัจจุบัน จากมุมมองมหภาคที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของรัฐและบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารเพียงลำพัง คงยังไม่อาจทำให้เข้าใจการปรับตัว การต่อรองและการใช้ชีวิตประจำวันบนเงื่อนไขของความสัมพันธ์ในการปลูกมันฝรั่งส่งโรงงานอุตสาหกรรมได้อย่างลึกซึ้ง ในการศึกษาครั้งนี้จึงพยายามที่จะทำความเข้าใจการดำรงอยู่ของเกษตรกรจากกรอบคิดเรื่องการต่อรอง (Negotiations) ที่มองเกษตรกรในฐานะผู้กระทำการทางสังคม (Social Actor) ที่มีความคิดและให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ ในสังคมและสามารถสร้างการปฏิบัติการต่างๆ เพื่อความมั่นคงในการ ดำรงชีพภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ควบคุมการผลิตของเกษตรกร การต่อรองของเกษตรกรมีดังนี้

หนึ่ง การต่อรองในพื้นที่ความรู้ในการปลูกมันฝรั่ง อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาความรู้ในการปลูกมันฝรั่งของชุมชนแม่แฝกใหม่เกิดขึ้นบนภูมิปัญญาที่เกษตรกรหัวก้าวหน้า คือ “ลุงศรี”²⁵ เป็นผู้คิดค้นและพัฒนาขึ้นมาร่วมกับสถาบันวิชาการและหน่วยงานของรัฐ ลุงศรีได้พัฒนาความรู้และเทคนิควิธีการปลูกมันฝรั่งด้วยตนเองจนประสบความสำเร็จ สามารถผลิตมันฝรั่งได้ผลผลิตต่อไร่สูงที่สุดในประเทศไทย²⁶ ทั้งยังสามารถผลิตหัวพันธุ์มันฝรั่งได้เอง ที่ผ่านมาการปลูกมันฝรั่งมีข้อจำกัดหลายประการทั้งในด้านหัวพันธุ์ซึ่งต้องนำเข้าจากต่างประเทศในทุกปี เนื่องจากมันฝรั่งที่ปลูกในแต่ละฤดูกาลจะเก็บหัวพันธุ์ไว้ปลูกได้แค่ 1 ฤดูกาลถัดไป หลังจากนั้นหากเก็บหัวพันธุ์จากมันฝรั่งชุดเดิมอีก ปลูกอีกก็จะได้ผลผลิตน้อยไม่คุ้มกับการลงทุน เกษตรกรจึงต้องซื้อหัวพันธุ์จากบริษัทที่ได้รับโควตาในการนำเข้าหัวพันธุ์มันฝรั่งจากต่างประเทศ ใน

²³ นักวิชาการที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดนี้ได้แก่ Anthony Giddens และ Norman Long

²⁴ บัวพันธ์ พรหมพิง, “การเปลี่ยนผ่านของสังคมเกษตรกรรมและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ใน *อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ* บรรณาธิการ โดย ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2546) หน้า 402-403

²⁵ นามสมมติ

²⁶ ผลผลิตมันฝรั่งต่อไร่ของลุงศรีอยู่ที่ 3,500-4,000 กิโลกรัมต่อไร่ ขณะที่ชาวบ้านทั่วไปผลิตได้ประมาณ 2,500 กิโลกรัมต่อไร่

ราคาสูงประมาณ 30 บาทต่อกิโลกรัม ขณะที่ขายผลผลิตมันฝรั่งได้แค่กิโลกรัมละประมาณ 10-15 บาท เพื่อแก้ปัญหานี้ลุงศรีได้ทดลองผ่าครึ่งหัวพันธุ์มันฝรั่งแล้วนำไปปลูก ปรากฏว่าได้ผลผลิตต่อไร่ดีพอๆกับการใช้หัวพันธุ์แบบปกติ การผ่าครึ่งหัวพันธุ์ช่วยลดต้นทุนด้านหัวพันธุ์ได้กว่าครึ่ง ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการปลูกมันฝรั่งเพิ่มขึ้น

ลุงศรียังพบว่า การปลูกมันฝรั่งในที่นาหลังการทำนาช่วยลดปัญหาเรื่องโรคครบวงมันฝรั่งได้ดีและทำให้สามารถปลูก มันฝรั่งซ้ำที่ติดต่อกันได้ทุกปี ขณะที่โดยปกติแล้วการปลูกมันฝรั่งในพื้นที่เดิมต้องเว้นระยะปลูก 2-4 ปี มิเช่นนั้นจะมีปัญหาเรื่องโรคครบวงมาก ซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้การปลูกมันฝรั่งในพื้นที่แม่แฝกใหม่สามารถทำได้ต่อเนื่องมาหลายสิบปี และสามารถปลูกซ้ำในพื้นที่เดิม โดยที่ผลผลิตยังคงอยู่ข้างคงที่ นอกจากนี้ลุงศรียังได้พัฒนาความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตมันฝรั่ง และเขียนออกมาเป็นคู่มือการปลูกมันฝรั่งเผยแพร่ทั่วไป

ความรู้ที่ลุงศรี ค้นพบนี้ได้ถ่ายทอดไปยังเกษตรกรรายอื่นในชุมชน และเกษตรกรแต่ละ ะรายก็ได้นำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของตนเอง บ้านลุง ศรีได้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่ง ตัวลุงศรีเองก็ได้ยกระดับเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกมันฝรั่งของประเทศและยังได้เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปลูกมันฝรั่งให้กับเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆของประเทศ อาจกล่าวได้ว่าลุง ศรีได้ปรับตัวเองเข้าสู่การเพาะปลูกแบบการเกษตรสมัยใหม่ได้อย่างเชี่ยวชาญ การจัดการความรู้นี้เองที่ได้เป็นเครื่องมือในการประกันความเสี่ยงในการผลิตมันฝรั่งและทำให้ได้ผลผลิตที่ดีจนได้รับผลตอบแทนสูง และเป็นตัวอย่างให้กับเกษตรกรอื่นๆในชุมชน ทำให้เกษตรกรในชุมชนแม่แฝกใหม่เป็นผู้ทรงความรู้ในการปลูกมันฝรั่ง

ความรู้ที่มีในการปลูกมันฝรั่งนี้เองที่ช่วยสร้างความมั่นใจแก่เกษตรกรในการลงทุนเพาะปลูกมันฝรั่งในแต่ละปีว่าจะได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ และเป็นการประกันว่าในแต่ละปีที่ปลูกมันฝรั่ง เกษตรกรจะต้องได้ผลผลิตอย่างแน่นอน นอกจากนี้ความรู้ในการปลูกมันฝรั่งของเกษตรกรแม่แฝกใหม่ยังช่วยสร้างความมั่นใจแก่บริษัทว่าอย่างน้อยที่สุดในแต่ละปีก็จะมีผลผลิตมันฝรั่งจากชุมชนแห่งนี้แน่นอน แม้ว่าแหล่งปลูกมันฝรั่งอื่นๆของประเทศจะประสบปัญหาทางการผลิต จุด นี้เองที่ทำให้บริษัทยังให้ความสำคัญกับพื้นที่แห่งนี้ในฐานะแหล่งผลิตมันฝรั่งที่สำคัญของประเทศ

เมื่อพิจารณาความรู้ในฐานะพื้นที่ของการต่อรอง จะพบว่า แม้ว่าเกษตรกรจะไม่สามารถต่อรองกับตลาดมันฝรั่งที่บริษัท อุตสาหกรรมเกษตร- อาหารควบคุมอยู่ได้ แต่เกษตรกรก็พยายามสร้างความรู้ในการผลิตขึ้นมาให้เหมาะสมกับเงื่อนไขและบริบทของตนเอง เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น อันหมายถึงโอกาสที่จะได้ผลตอบแทนจากการขายมันฝรั่งมากขึ้น นั่นเอง

ในมุมมองของ อานันท์²⁷ ซึ่งให้เห็นว่า ความรู้เป็นทั้งวาทกรรมและปฏิบัติการ ดังนั้นพื้นที่ ความรู้ จึงเป็นพื้นที่ต่อรองความหมายและอำนาจที่อยู่ระหว่างคู่ตรงข้าม หรืออาจจะเรียกว่าเป็นพื้นที่ที่สาม เพราะสามารถผสมผสานความรู้ต่างๆ อย่างหลากหลาย ที่อาจจะขัดแย้งกันเอง ในความพยายามของท้องถิ่นที่จะเลือกกลยุทธ์ในการพัฒนา สร้างเครือข่ายหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่ เพื่อมาต่อรองในการดำรงชีพ ในสถานการณ์ดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเกษตร จึงไม่ได้ถูกกำหนดจากโลกาภิวัตน์ด้านเดียว แต่ท้องถิ่นก็มีส่วนในการต่อรองและปรับเปลี่ยนตัวเองด้วย จากปฏิบัติการของการสร้างความรู้ที่ผสมผสานขึ้นมาใน พื้นที่ความรู้ นั้นเอง ซึ่ง มีส่วนอย่างมากในการผลักดันไปสู่ การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น พร้อมๆ กับการปรับเปลี่ยนพื้นที่ของการต่อสู้ใหม่ๆ

นั่นคือ เกษตรกรหัวก้าวหน้าในชุมชนแม่แฝกใหม่ได้สร้างพื้นที่ความรู้ในการเพาะปลูกมันฝรั่งขึ้นมา โดยผสมผสานทั้งความรู้สมัยใหม่ในการเพาะปลูกที่ได้รับจากนักวิชาการของสถาบันวิจัยและสถาบันวิชาการด้านการเกษตรและความรู้เฉพาะที่คิดค้นขึ้นมาจากการทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่ ความรู้ นี้ไม่ใช่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิม แต่เป็นความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ โดยการผสมผสานความรู้จากภายนอกเข้ากับความรู้ในบริบทของท้องถิ่น กลายเป็นความรู้และเทคโนโลยีในการปลูกมันฝรั่งที่ช่วยให้การเพาะปลูกมันฝรั่งมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนทำให้พื้นที่แม่แฝกใหม่มีผลผลิตมันฝรั่งต่อไร่สูงที่สุดในประเทศไทย และช่วยให้เกษตรกรลดความเสี่ยงในการปลูกมันฝรั่งและมีรายได้จากการขายมันฝรั่งเพิ่มมากขึ้น

สอง การต่อรองกับการควบคุมมาตรฐาน ด้วยตรรกะทางวัฒนธรรม แม้ว่า การซื้อขายมันฝรั่ง ส่วนใหญ่จะถูกควบคุมด้วยระบบการเกษตรพันธะสัญญาและ ตลาดที่ถูกกำหนดมาจากบริษัท และดูเหมือนว่า เกษตรกรจะไม่สามารถต่อรองในด้านราคาได้อย่างเป็นธรรม แต่ในขั้นตอนของการซื้อขาย ผลผลิตในแต่ละปี เกษตรกรก็ได้พยายามหาวิธีการต่างๆ มาต่อรองอย่างน่าสนใจ อาทิ การต่อรองกับการคัดหัวมันฝรั่งที่ตกมาตรฐานเพื่อคัดร้อยละความเสียหาย ในการซื้อ ขยายมันฝรั่งจะเกิดขึ้นที่จุดรับซื้อมันฝรั่งในชุมชน มีการดำเนินการโดย โบรกเกอร์ ซึ่งเป็นตัวแทนของบริษัท โบรกเกอร์ จะเป็นคนคิดว่าหัวมันฝรั่งแบบไหนที่ได้มาตรฐานและไม่ได้มาตรฐานจากข้อกำหนดของบริษัท ในขั้นตอนของการคัดจริงพบว่ามีความมาตรฐานบางประการที่ต้องใช้วิจารณญาณของ โบรกเกอร์ เป็นตัวตัดสิน เช่น รอยตำหนิต่างๆ ของหัวมันฝรั่ง เกษตรกรแต่ละรายต้องคอยต่อรองกับ โบรกเกอร์ ว่าหัวมันฝรั่งที่ถูกจัดเป็นหัวมันฝรั่งที่ตกมาตรฐานนั้นเกษตรกรยอมรับได้หรือไม่ และในเงื่อนไขที่ โบรกเกอร์ เองก็มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับคนในชุมชนและรู้จักกันเป็นการส่วนตัวกับเกษตรกร การต่อรองระหว่างเกษตรกรกับ โบรกเกอร์ จึงดำเนินไปอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยที่ทั้งเกษตรกรและ โบรกเกอร์ ยอมรับได้

²⁷ อานันท์ กาญจนพันธุ์ , “ความเข้าใจ “วัฒนธรรม” ในงานวิจัยสังคมไทย ” ใน มานุษยวิทยาปะทะวัฒนธรรมศึกษา บรรณาธิการ โดย สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), 2552) หน้า 95-96

สาม การสร้างความหลากหลายทางการผลิตเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีพ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมันฝรั่งในชุมชนแม่แฝกใหม่ไม่ได้ปลูกมันฝรั่งเพียงอย่างเดียว แต่มีการปลูกพืชหลายอย่างหมุนเวียนกันบน พื้นที่นา กล่าวคือ เมื่อถึงฤดูฝนเกษตรกรจะปลูกข้าวนาปีก่อน ซึ่งมีทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจึงปลูกมันฝรั่ง และหลังจากเก็บเกี่ยวมันฝรั่งแล้วก็จะปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น ข้าวโพด มะระ บวบ แตงกวาและผักต่างๆ การปลูกพืชหลากหลายชนิดทำให้เกษตรกรมีรายได้หลายทาง และไม่ต้องพึ่งพิงรายได้กับพืชเศรษฐกิจชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นหลัก ถือว่าช่วยสร้างประกันความมั่นคงในด้านรายได้พอสมควร นอกจากนี้การปลูกข้าวยังเป็นหลักประกันในเรื่องความมั่นคงทางด้านอาหารแก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะประสบความเสียหายจากการปลูก พืชเศรษฐกิจ อย่างน้อยเกษตรกรก็ยังมีข้าวพอกินก่อนที่จะเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไปได้อีก

นอกจากการสร้างความหลากหลายในการเพาะปลูกแล้ว สมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรส่วนหนึ่งยังหารายได้จากนอกภาคเกษตร มาใช้จ่ายในครัวเรือนให้เพียงพอกับการบริโภคใน ครัวเรือน ทั้งรายได้จากการทำงานรับจ้าง การขายของ การทำงานหัตถกรรม การทำงานในโรงงาน เป็นต้น การมีรายได้หลายทางทั้งจากการผลิตในภาคการเกษตรและนอกภาคเกษตรทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอสำหรับการดำรงชีพ และด้านหนึ่งรายได้เหล่านี้ก็เป็นเงินลงทุนหมุนเวียนในการทำการปลูก พืชเศรษฐกิจ เช่น มันฝรั่ง ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากบริษัทมากนัก

สี่ การผลิตมันฝรั่งนอกระบบเกษตรพันธะสัญญา แม้ว่าการปลูกมันฝรั่งในระบบเกษตรพันธะสัญญาจะมีการประกันราคารับซื้อผลผลิต แต่ราคาคงกล่าวให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรค่อนข้างน้อย เกษตรกรตระหนักถึง ปัญหาข้อนี้ดี เกษตรกรบางรายจึงเลือกที่จะปลูกมันฝรั่งโดยไม่ ทำสัญญากับบริษัท โดยเกษตรกรเหล่านี้จะเลือกปลูกมันฝรั่งโดยการไปการหาหัวพันธุ์มันฝรั่งมาเพาะปลูกเอง หรืออาจเก็บหัวมันฝรั่งขนาดเล็กที่ตกเกรดจากรอบการผลิตที่ผ่านมา มาใช้ เพาะปลูก หรืออาจจะซื้อหัวพันธุ์ มันฝรั่งจากห้องเย็น หรือจากเกษตรกรรายอื่นมาใช้ปลูก (หัวพันธุ์มันฝรั่งเหล่านี้คือหัวพันธุ์ขนาดเล็กที่ตกเกรด บริษัทไม่รับซื้อ แต่ชาวบ้านจะเก็บไว้ทำพันธุ์ และไปฝากเก็บ ไว้ในห้องเย็น) ราคาหัวพันธุ์มันฝรั่งนี้จะถูกกว่าราคาหัวพันธุ์ของบริษัทมาก อย่างไรก็ดี หัวพันธุ์มันฝรั่งเหล่านี้จะใช้เพาะปลูกได้ฤดูกาลเดียวเท่านั้น ฤดูกาลเพาะปลูกต่อไปต้องใช้หัวพันธุ์จากแหล่งอื่นๆ ไม่เช่นนั้นจะทำให้ผลผลิตไม่คืนัก

การปลูกมันฝรั่งขายนอกสัญญา จะได้ราคาสูงกว่าขายในสัญญา เพราะจะขายตามราคา ท้องตลาด(ที่มีขึ้นมีลงตามแต่ละช่วงเวลา) ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตมันฝรั่งในประเทศไทยยังมีปริมาณไม่มากนัก ขณะที่รัฐได้ตั้งมาตรการ ทางภาษี จำกัดการนำเข้ามันฝรั่งจากต่างประเทศ ทำให้ราคามันฝรั่งพันธุ์โรงงานในตลาดทั่วไปมีราคาสูง อย่างไรก็ตามเกษตรกรจะปลูกมันฝรั่งนอกสัญญาได้ไม่บ่อยนักเนื่องจากบริษัทเป็นผู้กุมอำนาจโควตาหัวพันธุ์มันฝรั่งไว้ (หัวพันธุ์มันฝรั่งคุณภาพดีต้องนำเข้าจากต่างประเทศ) ถ้าเกษตรกรอยากปลูกมันฝรั่งต้องเข้ามาอยู่ในระบบเกษตรพันธะสัญญากับบริษัท เกษตรกรจึงจะได้หัวพันธุ์มันฝรั่งไปปลูก

อย่างไรก็ดี เกษตรกรได้พยายามต่อรองกับการควบคุมดังกล่าว คือ ในบางปีจะเข้าอยู่ในระบบพันธะสัญญากับบริษัท เพื่อให้ได้หัวพันธุ์มันฝรั่งคุณภาพดีไปปลูก แล้วก็จะเก็บหัวพันธุ์มันฝรั่งที่ตกเกรดมาใช้เป็น

หัวพันธุในการเพาะปลูกในฤดูกาลต่อไป ทำให้ลดต้นทุนค่าหัวพันธุได้ วิธีการปลูกมันฝรั่งแบบนี้ทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการปลูกมันฝรั่งเพิ่มขึ้น และยังทำให้เกษตรกรเลือกที่จะอยู่ในระบบพันธะสัญญาในบางฤดูกาลเพาะปลูก

ห้า การปรับโครงการพัฒนาของ รัฐมาใช้ สนับสนุน การผลิต กล่าวคือ เกษตรกรแม่แฝกใหม่หลายกลุ่มได้ตั้งงบประมาณที่รัฐสนับสนุนจากโครงการต่างๆ ในแต่ละปีงบประมาณมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาทางการผลิตและการตลาดมันฝรั่งของชุมชน เช่น กรณีที่ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนในโครงการ SML และโครงการเศรษฐกิจพอเพียงจากรัฐบาล กลุ่มเกษตรกรได้นำเงินดังกล่าวมาลงทุนซื้อเครื่องขุดมันฝรั่งและรถไถเดินสำหรับบรรทุกสินค้าการเกษตร มาให้เกษตรกรในชุมชนเช่า ค่าเช่าที่ได้ถูกนำ เข้ากลุ่มเป็นเงินทุนหมุนเวียนใช้ในกิจกรรมต่างๆของชุมชน หรือกรณีที่ กลุ่มแม่บ้านในชุมชนได้รวมตัวกันทำอุตสาหกรรมแปรรูปมันฝรั่งขนาดย่อมในชุมชน โดยเน้นการจ้าง งานแม่บ้านในชุมชนและรับซื้อมันฝรั่งที่ตกเกรดจากการขายให้บริษัท มาทำมันฝรั่งแปรรูป ขายสู่ตลาดในท้องถิ่น แม่บ้านกลุ่มนี้ได้ของบสนับสนุนจากโครงการวิสาหกิจชุมชนมาลงทุนในการสร้างโรงงานทำมันฝรั่งแปรรูปของชุมชน ซึ่งเป็นการช่วยให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการขายมันฝรั่งได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็สร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มเกษตรกรได้อีกทาง

แม้ว่าการต่อรองเหล่านี้จะไม่ได้ทำให้ เกษตรกรได้รับความเป็นธรรมจากการผลิตมันฝรั่งในระบบพันธะสัญญา และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอำนาจเชิงโครงสร้างในการกำหนดราคามันฝรั่งที่ยุติธรรมได้ แต่การต่อรองเหล่านี้ก็ช่วยลดความตึงเครียด ความขัดแย้ง และสร้างทางเลือกในการดำรงชีพในชีวิตประจำวันได้ระดับหนึ่ง ทำให้เข้าใจได้ว่าทำไมเกษตรกรจึงยังดำรงชีพอยู่ได้ในความสัมพันธ์ทางการผลิตกับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร

หากพิจารณา ตำแหน่งแห่งที่และตัวตนของเกษตรกรในระบบการเพาะปลูกที่ต้องสัมพันธ์กับบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหาร ในมุมมองการเมืองจุลภาค เราจะเห็นตัวตนของเกษตรกรที่มีดำรงชีวิตอยู่อย่างมีชีวิตชีวา มีการต่อสู้ต่อรองกับความไม่เป็นธรรมด้วยกลยุทธ์อย่างหลากหลาย แม้ว่าการดำรงอยู่เช่นนี้ จะไม่ได้ปราศจากอำนาจครอบงำโดยสิ้นเชิง แต่ก็ทำให้เกษตรกรสามารถมีความมั่นคงในดำรงชีวิตได้ในเงื่อนไขเศรษฐกิจสังคมปัจจุบัน

6. สรุป: ความลึกลับซับซ้อนของการควบคุมและการต่อรองในระบบการผลิต ภายใต้โลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเกษตรในชนบท เกิดขึ้นจากการจัดระเบียบพื้นที่และการควบคุมชวนาของรัฐให้เกิดการผลิตแบบเกษตรสมัยใหม่เพื่อการค้า วิธีการผลิตของชาวนาได้ปรับเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพในยุคของการบุกเบิกพื้นที่ป่าเป็นนาข้าว มาสู่การผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้าตามนโยบายของรัฐ โดยที่รัฐเป็นผู้สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมกับการเกษตรสมัยใหม่ให้เกษตรกร ทั้งการปฏิรูปที่ดิน การสร้างระบบชลประทานและถนนหนทาง เพื่อเชื่อมชุมชนเข้าสู่ตลาดโดยง่าย ขณะเดียวกันรัฐก็ได้

จัดการความรู้การเกษตรสมัยใหม่สู่ชาวนาผ่านสถาบันวิจัยและสถาบันการศึกษาด้านการเกษตรที่ก่อตั้งขึ้นมาในชนบท การจัดการดังกล่าวของรัฐส่งผลให้ ชุมชนชาวนาปรับเปลี่ยนตัวเองจากชาวนา ผู้เพาะปลูกเพื่อการยังชีพ สู่เกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจและ มีการทำการผลิต เพื่อหวังผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามชาวนาส่วใหญ่หาได้ปรับเปลี่ยนตนเองสู่การเป็นเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ยังคงรักษาวิถีการผลิตข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนไว้ ทั้งนี้เนื่องจากความถักถักขัดแย้งในตนเองของระบบการเกษตร รมสมัยใหม่เพื่อการค้า ซึ่งไม่สามารถสร้างฐานะที่ดีและความมั่นคงทางรายได้ให้แก่ชาวนาได้ตามที่รัฐนำเสนอในเชิงนโยบาย แต่กลับนำมาซึ่งปัญหาการขาดทุนและปัญหาหนี้สินในที่สุด จนเกษตรกรบางส่วนต้องสูญเสียที่ดินทำกิน เปลี่ยนแปลงตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้าง ขณะที่เกษตรกรบางส่วนก็ดิ้นรนหาโอกาสจากการปลูกพืชเศรษฐกิจต่างๆ ที่เป็นที่ต้องการของตลาด

เมื่อมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตในระดับโลกภายใต้โลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่ เกิดการค้าและการลงทุนด้านการเกษตรข้ามชาติมากขึ้น และเกิดแรงกดดันจากกระแสโลกาภิวัตน์ การอุดหนุนภาคเกษตรและเปิดเสรี กับการค้าสินค้าเกษตร รัฐได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาท ตัวเองในการเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง มากขึ้นและหนุนให้บริษัทอุตสาหกรรม เกษตร-อาหารเป็นผู้มีบทบาทในการเข้ามาส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรแก่เกษตรกร

การเข้ามาของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร-อาหารข้ามชาติในท้องถิ่น ได้อาศัยความคิดเรื่องการจัดการแรงงานแบบยืดหยุ่น ในการเข้ามาควบคุมการผลิตของเกษตรกร กล่าวคือ บริษัทไม่ได้จ้างให้เกษตรกรมาเป็นแรงงานในการผลิตในฟาร์ม ของตนโดยตรง แต่ได้ใช้ความสัมพันธ์แบบพันธะสัญญา ในการควบคุม ปัจจัยการผลิตและตลาด โดยให้เกษตรกรต้องมารับปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะ เมล็ดพันธุ์จากบริษัทแล้วไปลงทุนเพาะ ปลูกในที่ดินของ เกษตรกร เมื่อได้ผลผลิตก็ต้องนำมาขายให้กับบริษัทตามราคาที่กำหนด ในการรับซื้อผลผลิตจะมีการคัดเกรด ให้เป็นไปตามมาตรฐานที่บริษัทเป็นผู้กำหนดด้วย เมื่อเกษตรกรตกลงทำการผลิตให้กับบริษัทจึงตกอยู่ในสถานะเป็นเสมือนแรงงานของบริษัทไปโดยปริยาย

นอกจากนี้เพื่อให้การควบคุมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น บริษัทยังได้ใช้ตรรกะทางวัฒนธรรมมาใช้ในการ ควบคุมเกษตรกร โดยสร้างตัวแทนของบริษัทจาก เกษตรกร ผู้มีฐานะดีและมีเครือข่ายดีมากในท้องถิ่นให้มาเป็น โบรมเกอร์ที่ดูแลผลประโยชน์ให้บริษัท โบรมเกอร์เหล่านี้จะเป็นผู้คอยสอดส่องดูแลการผลิตและการขายผลผลิตของเกษตรกรให้ได้ตามที่บริษัทต้องการ ขณะที่ เกษตรกร ซึ่งอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์แบบเครือญาติ กับตัวแทนของบริษัท ก็ต้องพยายามทำการผลิตให้ดีที่สุดเพื่อที่จะได้ไม่ขัดแย้งกับ โบรมเกอร์ นั่นคือ บริษัทได้ใช้ตรรกะทางวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นมาช่วยให้ควบคุมการผลิตของเกษตรกรอีกชั้นหนึ่ง

สำหรับเกษตรกร นั้นต่างก็ ตระหนักถึงการควบคุมของบริษัท แต่เมื่อต้องตกอยู่ในเงื่อนไขที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นธรรมได้ และ ยังจำเป็นต้องพึ่งพารายได้จากการขายผลผลิตให้กับบริษัทและ ตลาดเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต ในเงื่อนไขปัจจุบัน เกษตรกร จึงพยายามสร้างกลยุทธ์ในการ

ต่อรองอย่างหลากหลาย ภายใต้ข้อจำกัดของโครงสร้าง ที่พวกเขาเผชิญอยู่ กลยุทธ์ที่นำมาใช้มักจะวางอยู่บนพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมและทุนที่เกษตรกรครอบครองหรือกำกับในขณะนั้นๆ เช่น การต่อรองโดยใช้ความรู้ด้านการผลิตมาช่วยลดต้นทุนเพิ่มผลผลิต การต่อรองด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิด การต่อรองโดยอาศัยความเป็นเครือญาติกับตัวแทนของบริษัท การไม่ผลิตภายใต้สัญญากับบริษัท และการหาโอกาสจากการอุดหนุนเชิงของรัฐ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สภาวะของการควบคุมของบริษัท และการต่อรองของเกษตรกร นั้น ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างถักถักขัดแย้ง กล่าวคือ บริษัทเอง ก็ไม่สามารถควบคุมการผลิตของเกษตรกร ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ทั้งนี้เนื่องจากหากเกษตรกรรู้สึกถูกเอาเปรียบมากจนไม่พอใจ ยกเลิกการผลิตและเปลี่ยนไปปลูกพืชอื่นๆ ก็จะทำให้กระทบสายพานการผลิตของบริษัทได้ ในการควบคุมนี้บริษัทจึงยอมให้ เกษตรกร ต่อรองได้บ้าง ในบางเรื่อง เพื่อรักษาความสัมพันธ์ในการผลิตไว้ได้ ไม่ให้เกษตรกร รู้สึกว่าตนเองถูกเอาเปรียบมากจนเกินไป ขณะที่เกษตรกร ก็พยายามต่อรองผ่านช่องทางต่างๆ ที่ตนเองสามารถทำได้ โดยอาศัยระบบความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ เข้าช่วย การที่เกษตรกร สามารถต่อรองได้บ้างทำให้พวกเขา ยังทำการผลิตในระบบนี้ต่อไป ความถักถักขัดแย้งของควบคุมและการต่อรองที่เกิดขึ้นนี้เองที่ช่วยรักษาความสัมพันธ์ในการผลิตระบบนี้ไว้

บรรณานุกรม

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ . *แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554.* (กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,2550)
- โครีนา ฮอว์คส, *การพัฒนาทางโภชนาการที่ไม่ เท่าเทียมกัน : ความเชื่อมโยงนโยบายและ กระบวนการโลกาภิวัตน์กับการเปลี่ยนผ่านทางโภชนาการ โรคอ้วนและ โรคเรื้อรังอันเนื่องมาจากอาหาร* (กรุงเทพฯ: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมูลนิธิครอบครัว ,2549)
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์ , *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ , พิมพ์ครั้งที่ 2* (เชียงใหม่: ตรีสวิน(ซิลค์เวอร์มบุ๊กส์), 2542)
- จุฑาธร พรสวรรค์ , “*การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพันของอุตสาหกรรมมันฝรั่งทอดกรอบในประเทศไทย* ”. (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546)
- ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลแม่แฝกใหม่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่, *แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลประจำปี 2551-2553* (เชียงใหม่ : ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลแม่แฝกใหม่,ไม่ระบุปีที่พิมพ์)
- รัตนาพร เศรษฐกุล , *หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ* (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,2546) หน้า 63-63
- วิราชนี คำชมพู , “*อัตราการยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาของกลุ่มเกษตรกร* ” (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542)
- สหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่ “เชียงใหม่” (เอกสารของสหกรณ์ผู้ปลูกมันฝรั่งเชียงใหม่ ,เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, *รัฐ-ชาติกับ(ความไร้)ระเบียบโลกชุดใหม่* (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2549) หน้า 18
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง , “*การเปลี่ยนผ่านของสังคมเกษตรกรรมและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* ” ใน *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ* บรรณาธิการโดย ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2546) หน้า 402-403
- ประเทือง นรินทรางกูร ณ อยุธยา, “*การจัดการที่ดินภายใต้ระบบการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา : ศึกษากรณีเกษตรกรผู้ปลูกพืชพาณิชย์ ในเขตกิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่* ”. (วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537)

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ,“ความเข้าใจ “วัฒนธรรม” ในงานวิจัยสังคมไทย” ใน *มานุษยวิทยาปะทะวัฒนธรรมศึกษา* บรรณาธิการโดย สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน),2552) หน้า 95-96

Little, Peter D. and Watts, Michael J.(eds.), *Living under Contract : Contract Farming and Agrarian Transformation in Sub-Saharan Africa* (Wisconsin: The University of Wisconsin Press,1994)